

संकृद्धीची इकाई वाटवाळ

नवरत्न कंपनी

आर सी एफ रोती पत्रिका

कृषी संगृद्धीची मार्गदर्शिका

शेतकऱ्यांच्या पथम
पसंतीचे मासिक

मी आहे सफल सुप्ला शेतकरी

वर्ष १६

अंक १

मुंबई

जुलै २०२४

पाने २४

किंमत ₹ ५/-

विठ्ठल चिरंतन भाव
विठ्ठल भक्तीचेच नाव,
विठ्ठल साठवावा मनी
विठ्ठल अरनंदाचा गाव...

कार्यकारी संचालक (विषयन) यांचे मनोगत...

शेतकरी बंधु भगिनींनो,

आपल्या अस्तित्वासाठी वृक्ष हा निसर्गसाखळीतील एक महत्वाचा घटक आहे. वृक्षसंपदेपासून गोष्टीपासून सुरुवात! वडासारख्या महावृक्षाचे बीज अतिशय लहान असते! पाण्याबरोबर, वाच्यासोबत, कीटकांच्या सहवासात जात कुरेतरी पडलेले बीज, उगवणारा कोंब, वाढण्यासाठीचा संघर्ष, वाढ आणि विस्तार, ताठ मानेने उभी असण्याची आणि सतत दुसऱ्यांना देण्याची प्रवृत्ती, काही वृक्षांची पानगळीच्या स्वरूपात सर्वस्व गमावून परत नवीन पालवीने स्वागत करण्याची तयारी अशा कितीतरी निरिक्षणात्मक गोष्टी मानवी मनाला सतत उभारी देत असतात. या वृक्षांचे माध्यम म्हणजे मृदा! ही जमीन, पाणी आणि वातावरण जर आपण चांगल्या प्रकारे राखू शकलो, तरच निरोगी वृक्ष संपदा आणि उत्पादन क्षमता दिसून येईल. आपल्या राज्यात सुमारे ६.५ लाख हेक्टर जमीन खार व चोपण आहे. अशा समस्यायुक्त विघडलेल्या जमिनींची पीक लागवडीबरोबरच वृक्ष संपदेसाठी वेळेवर सुधारणा करणे आवश्यक आहे.

वृक्ष लागवडीची मोहिम आपल्या जीवनाशी निगडित आहे. गेल्या काही वर्षांतील वृक्ष लागवड, वनीकरण बाबतची जनजागृती, सामाजिक संस्थांचा पाठींबा आणि युवकांचा सहभाग कौतुकास्पद आहे. पृथ्वीवरची अवधी २.४ टक्के जमीन आपल्या देशाच्या वाट्याला आलेली आहेत, मात्र जागतिक लोकसंख्येत देशाच्या लोकसंख्येचा वाटा १७ टक्क्याहून अधिक आहे. जागतिक निष्कर्षानुसार देशाच्या भूमीवर ३३ टक्के वनाच्छादन असायला हवे, पण आपल्या देशात हे प्रमाण कमीच आहे. एक गोष्ट नक्की आहे की उद्दिष्ट कितीही मोठे असले तरी सुनियोजित प्रयत्नांनी ते गाठता येते. लागवड केलेल्या वृक्षांची जर योग्य रितीने जोपासना करण्यात आली तर राज्यात वनीकरणाच्या क्षेत्रात निश्चितच वाढ झालेली दिसून येईल. यासाठी लावण्यात आलेली किमान ७० ते ८० टक्के रोपे पुढील चार वर्षे जगायला हवीत, नव्हे तशी बांधीलकी ज्यांनी ही रोपे लावलीत त्यांनी स्वीकारायला हवी. अन्यथा एकीकडे मोठी वनीकरणाची चळवळ उभारल्याची कृतज्ञता, तात्पूरते समाधान, तर दूसरीकडे अशा मोहिमांचा खर्च, वेळ आणि श्रम वाया जातील. याकरिता या मोहिमेत ज्या संरथा, संघटना, नागरीकांचे गट पुढे आलेले आहेत त्यांचे सहकार्य यापुढेही टिकवून ठेवले पाहिजे म्हणजे वनीकरण, जमीनीची धूप होण्यापासूनचा बचाव, प्रदुषणनियंत्रण असे अनेक पर्यावरणीय लाभ सर्वानाच मिळू शकतील.

आपणास महाराष्ट्र कृषी दिन आणि आषाढी एकादशीच्या हार्दिक शुभेच्छा!

धन्यवाद.

मुंगारा कांबळे

सुनेत्रा कांबळे,
कार्यकारी संचालक (विषयन)

अंतर्कंगा

◆ तूर लागवडीसाठी योग्य जारीची निवड.....	३
◆ फळबाग लागवड पूर्व तयारी.....	५
◆ क्षारयुक्त पाणी शेतीसाठी वापरतांना घ्यावयाची काळजी.....	९
◆ शेतीसोबतच शेतमाल प्रक्रिया उद्योगात अव्वल कामगिरी: शेतकरी यशोगाथा	११
◆ फॉस्फेट समृद्ध सेंद्रिय खत- आरसीएफ प्रोम (RCF PROM)	१३
◆ कुकुटपालन: बचत गटाच्या माध्यमाद्वारे महिलांचे सक्षमीकरण.....	१६
◆ खरीप पिकातील किफायतशीर आंतरपीक पद्धती व फायदे	१९
◆ जपणूक आमची सामाजिक बांधीलकीची!	२३

नवरत्न कंपनी

संपादक : नंदकिशोर कृष्णराव कामत
Editor: Nandkishor Krishnarao Kamat

संपादकीय समन्वय : मिलिंद आंगणे
Editorial Co-ordination - Milind Angane
(०२२-२५५२३०२२)
Email ID : crmrcf@gmail.com

सल्लागार समिती

श्री. नितिन भामरे	Mr. Nitin Bhamare
श्री. गणेश वरगंटीवार	Mr. Ganesh Wargantiwari
सौ. निकिता पाठारे	Mrs. Nikita Pathare
श्री. सी. आर. प्रेमकुमार	Mr. C. R. Premkumar

शेती पत्रिका आता पुढील संकेतस्थळावर उपलब्ध.
www.rcfltd.com

तूर लागवडीसाठी योग्य जारीची निवड

स्वाती बबन खरमाटे

मु.पो. सावंगी चौक गंगापूर रोड लासूर स्टेशन ता.गंगापूर जि.छत्रपती संभाजीनगर-४२३७०२
मो. ७८८८२९७८५९

तूर हे मुख्यत्वेकरून खरीप हंगामात घेतले जाणारे महत्वाचे पीक आहे. पिकाच्या अधिक उत्पादनासाठी जमिनीच्या प्रकारानुसार योग्य वाणांची निवड, वेळेवर पेरणी, बीजप्रक्रिया, शिफारसीत रासायनिक खतांचा वापर, यासह कीड-रोग व्यवस्थापनावर भर देणे गरजेचे असते. बदलते हवामान, कमी पर्जन्यमान असून सुद्धा आधुनिक तंत्रज्ञानाने तूर पिकापासून भरपूर उत्पादन मिळते. त्यामुळे तुरीचे नगदी पीक म्हणून घेण्याकडे शेतकऱ्यांचा कल दिसून येत आहे.

तुरीच्या अधिक उत्पादनासाठी लागवडीची सूत्रे

जमीन : तूर पिकास मध्यम ते भारी, ३० ते ४५ से.मी. खोल, पाण्याचा उत्तम निचरा होणारी जमीन आवश्यक असते. या पिकाची चोपण व क्षारयुक्त जमिनीत लागवड करू नये. पिकाच्या वाढीस जमिनीचा सामू ६.५ ते ७.५ इतका असावा.

पूर्वमशागत: जमिनीची खोल नांगरणी करून आधीच्या पिकाचे अवशेष, पालापाचोळा गोळा करून जमीन स्वच्छ करावी. दोन ते तीन कुळवाच्या पाब्या देवून जमीन चांगली भूसभूशीत करावी. शेवटच्या वर्खराच्या पाळीपूर्वी हेक्टरी १० ते १२ गाड्या चांगले कुजलेले शेणखत जमिनीवर पसरून द्यावे.

पेरणीची योग्य वेळ: समाधानकारक पाऊस ७५ ते १०० मी.मी. पडल्यानंतर वापसा येताच तुरीची पेरणी करावी. तुरीची पेरणी १५ जुलै पूर्वी संपवावी. उशीर झाल्यास उत्पादनात घट येते.

Follow: rcfkisanmanch on

Facebook

twitter

Instagram

बीजप्रक्रिया: पेरणीपूर्वी २.५ ग्रॅम 'थायरम' किंवा 'बविस्टीन' २ ग्रॅम प्रति किलो बियाण्यास चोळावे. यामुळे जमिनीतून उद्भवणाऱ्या विविध रोगांपासून पिकाचा बचाव होतो. पेरणीपूर्वी प्रति किलो बियाण्यास १० ग्रॅम 'ट्रायकोडर्माची' बीजप्रक्रिया करावी. यानंतर २५० ग्रॅम 'रायझोबियम' १० किलो बियाण्यास गुळाच्या थंड द्रावणातून चोळावे. असे बियाणे तासभर सावलीत सुकवावे आणि मग पेरणी करावी. यामुळे पिकाचे रोप अवस्थेत जमीनीद्वारे उद्भवणाऱ्या बुरशीजन्य रोगांपासून संरक्षण होते.

- १०० दाण्यांचे वजन ११ ग्रॅम असते ● कालावधी १६० ते १७० दिवस ● उत्पादन २० ते २२ किंटल प्रति हेक्टर
- शेंगाच्या वाढीच्या अवस्थेत सिंचन देणे आवश्यक असते.
- २) बीडीएन-७१६ :** ● दाणे लाल व टपोरे ● 'मर' आणि 'वांझ' रोगास प्रतिकारक्षम ● पावसावर आधारित क्षेत्रात ठराविक वेळेत पेरणीसाठी योग्य ● कालावधी १६५ ते १७० दिवस ● १०० दाण्यांचे वजन ११ ते १३ ग्रॅम असते ● हेक्टरी उत्पादन २० ते २२ किंटल.
- ३) फुले तृप्ती:** ● 'मर' आणि 'वांझ' रोगास मध्यम प्रतिकारक ● शेंगा पोखरणारी अळी आणि शेंगमाशी या किडींचा प्रादुर्भाव कमी आढळतो ● दाण्यांचा रंग फिक्ट तपकिरी ● कालावधी १६७ ते १७० दिवस ● हेक्टरी उत्पादन २२ ते २३ किंटल
- ४) फुले राजेश्वरी:** ● १०० दाण्यांचे वजन ११.३ ग्रॅम ● 'मर' व 'वांझ' रोगास प्रतिकारक्षम ● परिपक्वता कालावधी १४० रे १५० दिवस ● हेक्टरी उत्पादन २८ किंटल ● दाण्यांचा रंग लाल.
- ५) बीडीएन-७०८:** ● मर तसेच वांझ रोगास प्रतिकारक्षम,

हेक्टरी बियाणे आणि लागवड पद्धत

वाण / सलग लागवड / आंतरपीक पद्धती	बियाणे(किलो/हेक्टर)	दोन ओळीतील अंतर (से.मी)	दोन झाडांमधील अंतर (से.मी)
बीएसएमआर-८५३, विपुला, आशा, बीएसएमआर-७३६, पीकेव्ही- तारा	१२ ते १५	९० ते १२०	२० ते ३०
विपुला, फुले राजेश्वरी, गोदावरी, बीडीएन-७१६, एकेटी-८८११	२५ ते ३०	६०	२०
आंतर पीक मूग, उडीद, सोयाबीन, इत्यादी मध्ये तुरीचे वरील पैकी मध्यम लवकर ते उशिरा तयार होणारे वाण घ्यावयाचे असल्यास	५ ते ६	१८०	२० ते ३०

आंतरपीक: तूर पिकात मूग, उडीद, सोयाबीन, ज्वारी, इत्यादी पिकांची आंतरपीक म्हणून लागवड करता येते. यासाठी मध्यम ते उशिरा तयार होणाऱ्या वाणांची निवड करावी. उदा. आशा, बीएसएमआर-८५३ पीकेव्ही-तारा, फुले राजेश्वरी इत्यादी

तुरीचे सुधारित वाण व वैशिष्ट्ये: १) **गोदावरी :** ● या वाणाला येणारी फुले ही मळकट पांढरी तर दाणे पांढर्या रंगाचे असतात ● 'मर' आणि 'वांझ' रोगास प्रतिकारक्षम

- शेंगा पोखरणाऱ्या किडीस सहनशील ● शेंगा गर्द लाल असून दाणे देखील चमकदार लाल रंगाचे असतात ● १०० दाण्यांचे वजन १० ते १२ ग्रॅम ● परिपक्वता कालावधी १६० ते १६५ दिवस ● हेक्टरी उत्पादन १६ ते १८ किंटल.
- ६) बीडीएन-७११:** ● दाण्याचा रंग पांढरा ● कमी कालावधीत तयार होणारा तसेच 'मर' व 'वांझ' रोगास प्रतिकारक ● परिपक्वता कालावधी १५० ते १५५ दिवस ● उत्पादन १६ ते १८ किंटल प्रति हेक्टर.

फळबाग लागवड पूर्व तयारी

प्रा. भूषण यादगीरवार, डॉ. महेश बाबर, संग्राम पाटील
कृषी विज्ञान केंद्र, बोरगांव, ता. जि. सातारा

मो. ९१७००७०९३२

आज देशमध्ये महाराष्ट्र राज्य कृषी क्षेत्रात अग्रगण्य आहे. राज्यातील वैविध्यपूर्ण हवामानामुळे वेगवेगळ्या प्रकारची फळझाड लागवड केली जाते. आपल्या राज्याचा विचार करता शेतकरी आंबा, केळी, चिकू, पपई, फेरु, लिंबू, नारळ आणि कोरडवाहू भागात आवळा, चिंच इत्यादी फळझाडांची लागवड करतात. फळांची प्रत खालावणे, उशिरा फळे लागणे, रोग किडींचा प्रादुर्भाव याबाबी टाळण्यासाठी क्षेत्रीय हवामान व जमीनीनुसार फळझाड लागवड करावी. पारंपरिक पिकांना फाटा देऊन आपल्या जमिनीत शास्त्रोक्त पद्धतीने फळ झाड लागवड केल्यास निश्चित फायदा होत असतो. लागवडीचे नियोजन करण्यापूर्वी जमिनीची निवड, मातीची तपासणी, फळपिकाची निवड, लागवडीचा आराखडा, जातिवंत कलमे, रोपांची निवड, पाण्याची उपलब्धता, बाजारपेठ या सर्व गोर्धंचा विचार करावा.

फळबाग हे बहुवर्षीय पीक असल्याने जमिनीचे परीक्षण करूनच फळझाडाची लागवड करावी. जमिनीची योग्य निवड केली नाही तर कालांतराने फळझाडांना बहर न येणे, झाडांची वाढ खुंटणे, झाडे अकाली वाळणे अशा अनेक समस्या निर्माण होतात, म्हणून फळबागांसाठी माती परीक्षण करणे आवश्यक असतो. फळझाडांची मुळे जमिनीत खोलवर जात असल्यामुळे जमिनीत दिड मीटर किंवा अगोदरच मुरुम लागल्यास, मुरुमापर्यंत खोल खड्डा करून मातीचा नमुने घ्यावा. याकरिता जमिनीच्या गुणधर्मानुसार किंवा प्रकारानुसार प्रत्येक विभागात एक या प्रमाणे दीड मीटर किंवा मुरुम लागेपर्यंत खोल खड्डा करावा. खड्ड्याच्या उभ्या छेदाचे

३०, ६०, ९०, १२० आणि १५० सें.मी. असे भाग पाडावेत. जेणेकरून प्रत्येक थरातील अन्नद्रव्य घटकांचे प्रमाण समजू शकेल.

काही जमिनीमध्ये चुनखडीचे प्रमाण तर काही जमिनीत क्षारांचे प्रमाण अधिक असते किंवा अतिशय कठीण थर असतो, यामुळे मुळांची नीट वाढ होत नाही. जर चुनखडी जास्त असेल तर माती चिकट बनते. मुळांना त्यात वाढता येत नाही. हवेचे प्रमाण कमी असल्याने मुळे गुदमरून जातात व ती हवेच्या दिशेने वाढीसाठी धडपडतात, त्यांचा केसांच्या पुंजक्यासारखा गुंता होतो. जास्त ओलसरपणामुळे ती कुजतात. पांढऱ्या मुळ्यांची संख्या कमी होते, त्यामुळे अन्नद्रव्यांचे पुरेशा प्रमाणात शोषण होत नाही व झाडांच्या वाढीवर अनिष्ट परिणाम होतो. चुनखडीचे प्रमाण ९० टके पेक्षा जास्त असेल तर लिंबू वर्गीय पिकांना ताण बसत नाही आणि बहार धरणे शक्य होत नाही. त्यामुळे फळबाग लागवडीआधी जमीनीचे रासायनिक व भौतिक गुणधर्म तपासणे आवश्यक आहे, जेणेकरून श्रम, वेळ आणि पैसे वाया जाणार नाहीत.

कलमांची निवड व खरेदी

कृषी विद्यापीठ किंवा शासकीय रोपवाटिकेमधून रोपे खरेदी करावीत. असे शक्य नसल्यास आपल्या माहितीतील शासकीय परवानाधारक रोपवाटिकेतून कलमे/रोपे विकत घ्यावीत. कलमांची निवड करताना ती किती उंच आहेत, यापेक्षा ती योग्य त्या जातीच्या मातृवृक्षापासून केलेली आहेत की नाहीत याबाबींकडे अधिक लक्ष द्यावे. रोपे घेताना कलम बांधलेली आहेत व जोड पूर्णपणे जुळलेले आहेत याची खात्री करून घ्यावी.

लागवड करताना घ्यावयाची काळजी: कलमे किंवा रोपे खड्ड्याच्या मधोमध ठेऊन व मोकळ्या हाताने माती भरून गोळ्याभोवती माती लावावी व हाताने दाबावी, हे करताना मुळ्या असलेल्या मातीच्या गोळ्यावर अधिक दाब पडणार नाही याची काळजी घ्यावी.

कलमे लावताना व आणताना होणाऱ्या चुका

☞ कलमांचा जोड मातीत दाबला जाणे. ☞ योग्य जातीची कलमे खरेदी न करणे. ☞ लागवडीचे अंतर विद्यापीठ शिफारशीनुसार न ठेवणे ☞ रोपे/ कलमे यांची वाहतुकीच्या दरम्यान काळजी न घेणे. ☞ मान्यताप्राप्त नसलेल्या खाजगी नर्सरीतून कलमे खरेदी करणे. ☞ हवामान व जमिनीच्या प्रतिनुसार फळझाडांची निवड न करणे.

लिंबू लागवड

लिंबू लागवड करण्यासाठी मध्यम काळी, हलकी, मुरमाड, पाण्याचा निचरा होणारी, उदासीन सामू असणारी जमीन उपयुक्त ठरते. मात्र, जमिनीमध्ये चुनखडी १० टक्क्यापेक्षा कमी असावी. लिंबू लागवडीसाठी साई सरबती, फुले शरबती इत्यादी सुधारित जातींची निवड करावी. लिंबाची लागवड करण्यासाठी 6×6 मीटर अंतरावर आखणी करावी. रोप लागवडीच्या वेळी शेंड्याकडील ४ ते ५ पाने ठेवून बाकी सर्व पाने काढून टाकावीत. २.५ ग्रॅम कॉपर ऑकझीक्लोराईड प्रति लिटर पाण्यात मिसळून द्रावण तयार करावे. या द्रावणात लागवड करण्यापूर्वी रोपे दहा मिनिटे बुडवून लागवड करावी.

साई सरबती: ☞ चौथ्या वर्षी प्रथम फुलोरा. ☞ स्थानिक आणि प्रचलित जातींपेक्षा फळांचे उत्पादन जास्त. ☞ किंचित लंबगोलाकार व सरासरी वजन ५० ग्रॅम, पातळ साल, रसदार, कमी बी असलेली व चमकदार पिवळा रंग. ☞ खेंच्या रोग आणि ट्रीस्टाझा या विषाणूजन्य रोगांस सहनशील.

फुले शरबती : ☞ तिसऱ्या वर्षी प्रथम फुलोरा.

★ 'सिट्रस कँकर' या रोगास सहनशील ★ वाढ जोमाने आणि लवकर फळधारणा

चिंच लागवड

अवर्षणप्रवण किंवा कोरडवाहू विभागासाठी वरदान असलेल्या चिंचेची लागवड सुध्दा फायदेशीर ठरू शकते. राज्यात नव्याने चिंचेची लागवड करण्याचे प्रमाण कमी आहे. चिंचेचे फळ इतर फळांच्या तुलनेत कमी नाशवंत असल्याने दिर्घकाळ टिकवून ठेवणे सोपे असते. उत्पादकता वाढविण्यासाठी प्रतिष्ठान, स्मृती, पीकेएम-१ आणि फुले श्रावणी या वाणांची कलमे लावल्यामुळे कमी कालावधीत अधिक उत्पादन मिळते.

प्रतिष्ठान: ★ या चिंचेच्या फळांची सरासरी लांबी ७.५ सें.मी. व आकार सरळ असतो. ★ गराचा रंग पिवळसर तांबडा असून एक किलो कच्च्या चिंचेपासून ६०० ग्रॅम गर मिळतो ★ गरात आम्लता ९.२१ टक्के असते.

फुले श्रावणी: ★ फळांचा आकर्षक तपकिरी रंग, किंचीत वक्र, चवीला मध्यम गोड ★ गराचे प्रमाण अधिक ★ नियमित फळधारणा ★ झाडे निमपसरी असतात.

सिताफळ लागवड

सिताफळाच्या लागवडीसाठी पावसाळ्यापूर्वी मे महिन्यात $0.6\times 0.6\times 0.6$ मीटर आकाराचे खड्डे जमिनीचा मगदूर पाहून 5×5 मीटर अंतरावर घ्यावेत. या अंतराने लागवड केल्यास हेक्टरी ४०० झाडे बसतात. हे खड्डे पावसाळ्यापूर्वी चांगले कुजलेले शेणखत, सिंगल सुपर फॉस्फेट आणि पोयटा मातीसह भरावेत. खड्डे भरल्यानंतर झाडाची लागवड (जुलै-ऑगस्ट) पावसाळ्यात करावी.

फुले जानकी: ★ या जातीची फळे आकर्षक आणि आकाराने मोठी असून सरासरी फळाचे वजन हे ३९२ ग्रॅम असते. ★ गराचे प्रमाण हे ५८.९६ टक्के ★ प्रत्येक झाडापासून साधारणपणे ५५ ते ६० फळांचे उत्पादन मिळते. ★ गराचा रंग दुधाळ पांढरा व गर मऊ असतो ★ फळामध्ये बियांचे प्रमाण कमी असते.

फुले पुरंदर: ★फळांचा आकार मोठा ★फळांतील बियांची संख्या कमी, ★गरातील पाकव्या पांढऱ्याशुभ्र पाकव्यांची संख्या अधिक ★गर घट्ट, रवाड, फळात गराचे प्रमाण ४७ टक्के असते. ★या जातीच्या फळांचा गरा पासून तयार केलल्या रबडीला जास्त मागणी आहे.

पेरु सघन लागवड पारंपरिक लागवड पद्धतीच्या तुलनेमध्ये छाटणी तंत्राचा अवलंब करून पेरुची सघन लागवड केल्यास अधिक फायदा मिळू शकतो. छाटणी तंत्र समजले तरच उत्तम प्रतीचे उत्पादन घेणे शक्य होते.

फुले अमृत: या वाणाची फळे आकाराने मध्यम ★लाल रंगाचा गर, ★फळाची साल चमकदार व गुळगळीत

आंबा सघन लागवड शिफारशीनुसार छाटणी व वळण देणे हे दोन मुद्दे जर शास्त्रोक्त पद्धतीनुसार व्यवस्थित केले तर आंबा 5×5 मीटर वर लागवड करणे फायदेशीर आहे. यामध्ये पारंपारिक पद्धतीपेक्षा या लागवड पद्धतीमुळे एकरी झाडांची संख्या वाढते. आंबा पारंपरिक पद्धतीने 33×33 फूट अंतरावर लागवड केल्याने अधिक जमीन अडून राहून झाडांची एकरी संख्याही कमी राहते. सुरुवातीची अनेक वर्षे विस्तार कमी म्हणून उत्पादन कमी, नंतर रोगकीडीने व्यापली तर उत्पादन कमी येते. शिवाय अधिक अंतरावरील झाडे $15-20$ वर्षांनी विस्तारीत व उंच होतात, त्यामुळे मोहोराचे संरक्षण करणे व फळे उत्तरवणे अवघड होते. यासाठी उत्तम उपाय म्हणजे एकरी जास्त झाडे लागवड केल्यास अधिक उत्पादन मिळवता येते. जमीन (पोत, प्रत, खोली, उतार) आणि निवडलेले वाण यांचा विचार करून अंतर ठरवावे.

आंबा बागेत एकाच जातीची कलमे लावल्यास ४० ते ५० टक्के संयुक्त फुलांचे परागीकरण होत नाही. त्यामुळे आंबा कलमे लावताना १० टक्के इतर जातीची कलमे लावणे महत्वाचे ठरते.

तोतापुरी: ★तोतापुरी आंबा मुख्यतः दक्षिण भारतात आढळतो. ★याला बैंगलोर या नावाने सुद्धा ओळखले जाते. ★चव फिक्ट गोड असते. ★फळांची साल जाड असल्याने हे आंबे टिकाऊ असतात. ★या आंब्याचे नियमित आणि भरपूर प्रमाणात उत्पादन मिळते.

केसर: ★फळे उत्तम प्रतीची व टिकाऊ असतात. ★नियमित व भरपूर प्रमाणात फळधारणा होते. ★स्वाद आणि आकर्षक फळांमुळे याची निर्यात मोठ्या प्रमाणात होते.

हापूस: ★आंबट व गोड याचा योग्य मिलाप असतो ★उत्कृष्ट, चवदार, गोड व आकर्षक असल्याने अतिशय दर्जेदार फळे असतात. ★स्वाद व रेषा रहितपणामुळे सगळ्यात जास्त स्थानिक मागणी व मोठ्या प्रमाणात निर्यात होते.

दशहरी: ★उत्तर भारतात या वाणाचे जास्त क्षेत्र असून, फळे जून जुलै महिन्यात बाजारात येतात. ★उत्तर भारतात वर्षा आड अनियमित फळधारणा होते. ★स्वाद चांगला असतो

आप्रपाली: ★हा वाण नीलम व दशहरी यांचे संकरण करून भारतीय कृषी अनुसंधान परिषद नवी दिल्ली तर्फे प्रसारीत केलेला आहे. ★अति घन लागवडीसाठी उपयुक्त आहे.

फुले अभिरुची : ★ही जात लोणच्यासाठी प्रसिद्ध आहे. ★फळांतील आम्लता ३ ते ३.३० टक्के असते.

डाळिंब लागवड हे फळपीक हलक्या ते मध्यम प्रकारच्या जमिनीत चांगल्या प्रकारे घेता येते. बागेमध्ये काही शेतकरी कृषी विद्यार्थीठाच्या शिफारशीत अंतराचा अवलंब न करता झाडे जवळ जवळ लावतात. नंतर या ठिकाणी 'तेलकट डाग' आणि 'मर' रोगांचा प्रादुर्भाव झालेला दिसून येत योतो, म्हणून डाळिंब लागवड 4.5×3 मीटर अंतरावर करावी. खड्डे उन्हाळ्यात लागवडीच्या कमीत कमी १ महिना अगोदर घेऊन

उन्हात तापू घावेत. यामुळे काही प्रमाणात नैसर्गिक निर्जुकीकरणास मदत होते. खड्ड्यांमध्ये कार्बोन्डॅझीम ०.२ टक्के द्रावण ५ लिटर प्रति खड्डा या प्रमाणात टाकावे. याचबरोबर कार्बारील ५० ग्रॅम प्रति खड्ड्याच्या तळाशी व बाजूने खड्डे भरण्यापूर्वी टाकावे. खड्डे निर्जूक करण्यासाठी कॅल्शीयम हायपोक्लोराईड १०० ग्रॅम प्रति खड्डा वापरावे. भारी जमिनीत खड्डे भरताना त्यामध्ये वाळू आणि माती १:१ या प्रमाणात घेऊन प्रत्येक खड्ड्यात शेणखत २० किलो, गांडूळखत २ किलो, निबोळी पेंड ३ किलो, ट्रायकोडर्मा-प्लस-२५ ग्रॅम, अङ्गोटोबॅकअर १५ ग्रॅम, स्फुरद जीवाणू (पीएसबी) १५ ग्रॅम हे पदार्थ टाकावेत.

भगवा: ★या वाणाची फळे १८० ते १९० दिवसामध्ये परिपक्व होत असून फळांचा आकार मोठा असतो ★जाड साल असलेली फळे दूरवरच्या बाजारपेठांसाठी उपयुक्त असतात ★इतर वाणाच्या तुलनेत हा वाण फळांवरील काळ्या ठिपक्या रोगासाठी तसेच फुलकिडीस कमी बळी पडणारा आहे.

फुले भगवा सुपर: ★फळे मध्यम आकाराची ★फळांवर चकाकी व आकर्षक गर्द रंगाची जाड साल असते ★गर्द लाल व आकर्षक दाणे ★निर्यातीसाठी तसेच देशातील बाजारपेठेसाठी उपयुक्त.

फुले अनारदाना: ★फळे जास्त आंबट (आम्लता ४.१८%), ★आकर्षक गर्द लाल रंगाचे टपोरे दाणे ★फळाचा आकार मध्यम.

अंजीर लागवड: तांबूस रंगाची चिकण मातीची व पृष्ठभागाखाली ३ ते ४ फुटांवर मुरमाचा थर असलेली जमीन या फळाच्या लागवडीस उत्कृष्ट असते. मध्यम ओल टिकवून ठेवणाऱ्या निच्याच्या हलक्या जमिनीत सेंद्रिय खताचा भरपूर पुरवठा केल्यास झाडांची चांगली वाढ होते.

फुले राजेवाडी: ★मोठ्या आकाराची, आकर्षक रंगाची व जाड सालीची फळे ★तांबेरा रोगास मध्यम प्रतिकारक ★प्रक्रियायुक्त पदार्थासाठी उपयुक्त. ✶◆◆

कसूर्या संकल्प वृक्षारोपणाचा !

जून महिन्यात पावसाची चाहूल लागली की वृक्ष रोपणाची लगबग सुरु होते. यामध्ये शासकीय वन विभागाबरोबरच विविध सामाजिक संस्थांचा सहभाग असतो. मात्र कोणते झाड कुर्ठे, केव्हा आणि कसे लावावे तसेच जमीन, हवामानानुसार झाडांची निवड हा अभ्यासाचा स्वतंत्र विषय आहे. त्याप्रमाणे वृक्ष लागवड केल्यास फायदेशीर ठरते. अन्यथा वेळ आणि श्रम व्यर्थ जातात.

पूर्वी पेल्टाफर्म, रेनट्री, गिरिपुष्प, अँकेशिया, ऑस्ट्रेलियन सुबाभूल, निलगिरी यासारखी विदेशी झाडे लावण्यावर भर असायचा, पण त्यामुळे आपल्या येथील जैवविविधतेचे नुकसान होत आहे याची जाणीव झाल्याने आता देशी वृक्ष प्रजातींची लागवड केली जात आहे. काही देशी प्रजाती सर्वप्रकारच्या वातावरणात वाढतात तर काही प्रजातींना ठराविक प्रदेशातील जमीन आणि हवामान मानवते. उदाहरणार्थ कडूनिंब वृक्ष अति पावसाच्या भागात नैसर्गिक जोमाने वाढताना दिसत नाही, या झाडाला उष्ण आणि कोरड्या हवामानाचा प्रदेश मानवतो तर डोंगराळ आणि उष्ण भागात कदंब वृक्ष तग धरत नाही, याला ओलावा टिकवून धरणारी जमीन लागते!

जागेच्या उपलब्धतेनुसार त्या प्रदेशात होणाऱ्या वृक्षांची निवड अपेक्षित असते. वृक्षारोपण करताना शक्यतो उद्यान आणि इमारतींच्या आवारात आपटा, सोनचाफा, पारिजातक, बकुळ, बेल, मधुकामिनी, कडीपत्ता, सीताअशोक इत्यादी झाडांची लागवड करावी. गाव शहर रस्त्याच्या बाजूला वृक्षारोपण करताना ताम्हण, कांचन, बहावा, मुचकुंद, कुसुम, तिवस, इत्यादी झाडांची निवड करावी. महामार्ग रस्त्याच्या कडेला वड, पिंपळ, कडूनिंब इत्यादी झाडे लावावीत. वृक्षारोपण म्हणजे केवळ वृक्षलागवड नव्हे तर, वृक्ष निवड, लागवड, जोपासना याबाबतीत घेतलेले ते एक सातत्यपूर्ण संयमी व्रत आहे !

क्षारयुक्त पाणी शेतीसाठी वापरतांना घ्यावयाची काळजी

डॉ. आदिनाथ ताकटे,

मृदा शास्त्रज्ञ, एकात्मिक शेती पद्धती संशोधन प्रकल्प, महात्मा फुले कृषी विद्यापीठ, राहुरी

मो. ९४०४०३२३८९

शेतीसाठी क्षारयुक्त पाण्याचा वापर करतांना प्रत्येक वेळी पाण्यावाटे जमिनीत क्षार जमा होत जातात. जमिनीचा निचरा बरोबर नसल्यास हे क्षार जमिनीच्या बाहेर किंवा जमिनीत खोलवर जाऊ शकत नाहीत. जमिनीस दिलेले पाणी बाष्पीभवनाद्वारे निघून जाते. अशा रीतीने जमिनीच्या वरच्या थरात क्षारांचे प्रमाण वाढत जाते आणि जमिनी क्षारयुक्त बनतात. क्षारयुक्त पाण्यात सोडियमचे प्रमाण जास्त असल्यास आणि जमिनीत चुन्याचे प्रमाण कमी असल्यास जमिनी चोपण बनतात, म्हणजे त्या जमिनीतील सोडीयमचे प्रमाण वाढून तिचे प्राकृतिक गुणधर्म बिघडतात. त्यामुळे जमिनीचा सामूऱ्यावाटून तिच्यातील अन्नद्रव्यांची उपलब्धता कमी होते आणि जमिनीची उत्पादनक्षमता खालावते. क्षारयुक्त आणि चोपण जमिनीची सुधारणा करताना फार खर्च येतो आणि बराच कालावधीही लागतो. त्यामुळे क्षारयुक्त पाणी शेतीसाठी वापरताना काळजी घ्यायला पाहिजे. त्यासाठी तपासणीद्वारे पाण्याची प्रत माहिती करून घेणे आवश्यक आहे.

शेतीसाठी वापरण्यात येणाऱ्या पाण्याची प्रत ही त्यातील एकूण विद्राव्य क्षारांचे प्रमाण, क्षारांचे घटक, कॅल्शियम आणि सोडियम ह्यांचे प्रमाण ह्या बार्बींवर मुख्यत्वे अवलंबून असते. पाण्यातील विद्राव्य क्षारांचे प्रमाण आणि सोडियम ह्यानुसार पाण्याचे चार वर्गात वर्गीकरण केले जाते. ते म्हणजे कमी, मध्यम, जास्त आणि फार जास्त क्षारांचे प्रमाण असलेले पाणी. त्याचप्रमाणे सोडियमचे प्रमाण विचारात घेऊन कमी, मध्यम, जास्त आणि फार जास्त सोडियम असणारे पाणी असेही चार वर्ग करण्यात येतात. ह्या निरनिराळ्या वर्गातील क्षारयुक्त पाणी वापरतांना योग्य ती काळजी घेणे

आवश्यक ठरते. भारी पोताच्या आणि कमी निचन्याच्या जमिनीत अशा क्षारयुक्त पाण्याचा शेतीसाठी वापर केल्यास त्या जमिनी क्षारयुक्त किंवा चोपण बनतात. त्यांची उत्पादनक्षमता खालावते.

कमी क्षारयुक्त पाणी हे सर्व प्रकारच्या जमिनीसाठी आणि पिकांसाठी वापरता येते, तरी पण जमिनीचा निचरा फार कमी असल्यास त्यासाठी चर खोदणे आवश्यक ठरते. मध्यम क्षारयुक्त पाणी शेतीसाठी वापरता येते, परंतु त्यासाठी जमिनीचा निचरा चांगला असायला पाहिजे. तो कमी असल्यास निचरा चराची तजवीज करावी लागते.

मध्यम सोडियम प्रमाण असलेले पाणी हलक्या पोताच्या, सेंट्रीय पदार्थ जास्त असलेल्या आणि चांगला निचरा असलेल्या जमिनीसाठी वापरले जाते. जास्त सोडियमचे प्रमाण असलेले पाणी शेतीसाठी वापरता येते, परंतु त्यासाठी जमिनीचा निचरा चांगला आणि सेंट्रीय पदार्थाचे, चुनखडीचे प्रमाण जास्त असावे लागते. जमिनीतील जास्तीचे पाणी निघून जाण्यास निचरा चर खोदणे आवश्यक असते. तसेच असे पाणी शेतीसाठी वापरतांना जमिनीत जिप्समचा वापर करणे, त्याचप्रमाणे कमी पाणी लागणाऱ्या पिकांची निवड करणे आवश्यक असते.

चांगल्या प्रतीचे पाणी शेतीसाठी वापरताना सुधा काही गोष्टी लक्षात ठेवाव्या लागतात. असे पाणी वापरताना ते ज्या जमिनीस घ्यावयाचे आहे त्या जमिनीचे गुणधर्म लक्षात घेणे आवश्यक असते. जमिनीचा भारी पोत, निचरा कमी आणि जमिनीत खालच्या थरात क्षारांचे प्रमाण जास्त असल्यास पाण्याची प्रत चांगली असूनही त्याचा वापर करणे

योग्य नसते. अशा जमिनीत पाण्याचा वापर करायचा असल्यास जमिनीचा निचरा सुधारण्यासाठी निचरा चर, सेंद्रिय खतांचा जास्त प्रमाणात वापर, कमी कालावधीची आणि कमी पाणी लागत असलेल्या पिकांची निवड तसेच पाणी देण्याची योग्य पद्धत ह्या बाबींचा अवलंब करणे आवश्यक ठरते.

क्षारांचे प्रमाण जास्त असलेल्या जमिनीत चांगल्या प्रतीच्या पाण्याचा वापर केल्यानेही जमिनीवर वाईट परिणाम होऊ शकतात. अशा पाण्याचा वापर केल्यास जमिनीच्या खालच्या थरातील क्षार पाण्यात विरघळतात आणि निचरा कमी असल्यामुळे पाण्यात विरघळलेले क्षार जमिनीच्या निचन्यावाटे जाऊ शकत नाहीत, उलट केशाकर्षणाने हे क्षार विरघळलेले पाणी जमिनीच्या पृष्ठभागाशी येत असते. बाष्पीभवनाद्वारे पाण्याची वाफ होते आणि क्षार मात्र जमिनीच्या वरच्या थरात साठत राहतात आणि क्षारांचे प्रमाण वाढून त्या क्षारयुक्त बनतात. याच कारणास्तव बागायती शेतीसाठी पाण्याची प्रत, जमिनीचे गुणधर्म, पिकाची जात आणि प्रचलित हवामान ह्या चार गोष्टींचा विचार करणे आवश्यक असते.

पाणी तपासणीसाठी नमुना घ्यावयाची पद्धत

पाण्याचा नमुना स्वच्छ काचेच्या बाटलीत घ्यावा. पाणी तपासणीसाठी एक लिटर पाणी पुरेसे होते. विहिरीतून पाण्याचा नमुना घेताना विहिरीच्या मध्य भागातील काही बादल्या पाणी उपसून टाकल्यानंतर पाण्याचा नमुना घ्यावा. तसेच बोअरवेल मधील पाण्याचा नमुना घेताना १ ते २ तास पंप सुरु केल्यानंतर घ्यावा. नदी, ओढे व कॅनॉल याच्यामधील पाण्याचा नमुना वाहत्या पाण्यामधून मध्यभागी घ्यावा. पाण्याचा नमुना बाटलीत भरण्यापूर्वी बाटली त्या पाण्याने दोन ते तीन वेळा विसळून घ्यावी. नमुना घेतल्यावर बाटलीवर घट्ट बुच बसवून तपासणीसाठी ताबडतोब जवळच्या प्रयोगशाळेकडे पाठवावा. कारण अशा नमुन्याची चोवीस तासात तपासणी करणे आवश्यक असते. बाटलीसोबत शेतकऱ्याचे नाव, पत्ता आणि नमुना कशाप्रकारे घेतला याबाबतची सविस्तर माहिती लिहिलेली असावी.

क्षारास प्रतिकार करणारी पिके :

कापूस, ताग, धैंचा, शुगरबीट, ओट, पालक, खजूर, बार्ली, नारळ, पेरु, निलगिरी, चिकू इत्यादी.

मध्यम प्रतिकार करणारी पिके :

गहू, ज्वारी, बाजरी, मका, ऊस, सूर्यफुल, सोयाबीन, भुईमूग, अंजीर, बोर, डाळिंब, पपई, द्राक्ष, कलिंगड, आंबा, केळी, टोमँटो, गाजर, काकडी, भोपळा, कांदा, बटाटा, लसुण इत्यादी.

क्षारयुक्त पाण्याचा पिकांसाठी वापर करतांना

घ्यावयाची काळजी: जमिनीला साधारण उतार घ्या उताराच्या दिशेने खोल नांगरट करा पिकाची लागवड सरीच्या बगलेत करा पिकांमध्ये नियमित आणि वेळोवेळी उताराच्या दिशेने आंतरमशागत करा सेंद्रीय तसेच हिरवळीच्या खतांचा जास्त प्रमाणात वापर करा रासायनिक खतांमध्ये नत्रयुक्त खतांचा शिफारशीपेक्षा २५ टक्के जास्त वापर करा सरीमध्ये पाचटांसारखे आच्छादन टाका पिकांला वारंवार परंतु मर्यादित पाणी घ्या पिण्याचे पाणी उपलब्ध असल्यास खारवट पाण्यात ते ठराविक प्रमाणात मिसळून घ्यावे एक आड एक सरी भिजवा ठिक्क झिक्क झिक्क सिंचनाचा वापर विद्राव्य क्षारांची मात्रा २ डेसीसायमन प्रति मीटरपेक्षा कमी असल्यास करावा क्षार सहनशील पिकांची निवड करावी. उदा. गहू, ज्वारी, ऊस, मका. सूर्यफुल, कापूस, शुगरबीट, इत्यादी पाणी जास्त क्षारयुक्त असेल तर निलगिरी, बांबू सुबाभूळ इत्यादींची वनवृक्षशेती करावी.

महाराष्ट्र शासनाच्या कृषी विभागातर्फे, प्रत्येक जिल्ह्यात मृद सर्वेक्षण मृद चाचणी प्रयोगशाळा अस्तित्वात आहेत, तसेच राज्यातील चारही कृषी विद्यापीठाच्या कार्य क्षेत्रातील काही संशोधन केंद्रांवर तसेच राज्यातील काही कृषी विज्ञान केंद्रे; साखर कारखाने; खत कंपन्या येथे माती-पाणी परिक्षणाची सुविधा अल्प शुल्क आकारून केली जाते.

शेतीसोबतच शेतमाल प्रक्रिया उद्योगात

अव्वल कामगिरी: शेतकरी यशोगाथा

प्रा. भुषण यादगीरवार, डॉ. महेश बाबर

कृषी विज्ञान केंद्र, बोरगांव जिल्हा-सातारा

मो. ९९७००७०९३२

सा

तारा जिल्ह्यातील निसराळे येथील, एम.बी.ए. पदव्युत्तर उच्चशिक्षीत तरुण शेतकरी श्री. श्रीकांत घोरपडे यांनी ऊस व कांदा पिकात सातत्यपूर्ण उत्पादनाबरोबरच यशस्वी उद्योजक म्हणुन एक चांगले उदाहरण सर्वांसमोर ठेवलेले आहे. कृषी क्षेत्रात व प्रक्रिया उद्योगात करीअर करण्याचे धाडस करायला सुरुवात करून त्यात त्यांनी यश सुधा प्राप्त केले आहे. त्यांनी अभ्यासपूर्ण व शास्त्रशुद्ध पद्धतीने ऊस व अन्य पिकांची यशस्वीपणे लागवड करून उत्पादनात सातत्य राखत विक्रीमी उत्पादन घेण्याचा प्रयोग राबविलेला आहे. ऊस उत्पादनात दर्जेदार बियाणे हे सर्वात महत्वाची बाब असते हे ओळखुन पाडेगांव येथील ऊस संशोधन केंद्रातुन बियाणे आणुन ते 'फाऊंडेशन बियाणे' तयार करतात. त्यांनी कृषी विज्ञान केंद्र, बोरगांव व महाराष्ट्र शासन कृषी विभागाच्या तांत्रिक मार्गदर्शनातुन २०१९ पासुन सुपरकेन नर्सीच्या माध्यमातुन रोपांची लागवड करणे सुरु केले आहे. त्यामुळे दर्जेदार रोपांची लागवड करता येते. रोपांची लागवड करतांना दोन सरीतील अंतर पाच फुट व दोन रोपांतील अंतर दिड फुट ठेवतात. जैविक बीजप्रक्रिया, एकात्मिक अन्नद्रव्य व्यवस्थापन, पिकांची फेरणालट, संख्या नियोजन तसेच जेठाकोंब वेळेवर काढले जातात. पिकाची जोपासना व्यवस्थित केल्यामुळे वजन चांगले येते. त्यामुळे त्यांना सातत्यपूर्णपणे एकरी १०० टन उत्पादन मिळत आहे. यावर्षी त्यांनी ऊस पैदास केंद्र, कोईबतुर येथुन ऊती संवर्धीत रोपे आणुन लागवड केलेली आहे. त्यांचे दुसरे

महत्वाचे पीक म्हणजे रब्बी कांदा! या पिकात महात्मा फुले कृषी विद्यापीठाचे तंत्रज्ञान वापरून कृषी विज्ञान केंद्र, बोरगांव, ता. जि. सातारा यांच्या मार्गदर्शनाखाली कांद्याचे एकरी १८ टन उत्पादन घेतात. रब्बी कांदा साठवणुक करण्यासाठी २५ टन क्षमतेच्या कांदा साठवणुक गृहाची त्यांनी उभारणी केली आहे. बाजारपेठेचा अभ्यास करून ते कांद्याची विक्री करीत असतात. ऊस आणि कांदा

या दोन्ही पिकात 'जिवामृत' चा वापर करतात. 'कांदा साठवणुक व्यवस्थापन' या विषयावर त्यांची सातारा आकाशवाणी वर मुलाखत प्रसारित झाली आहे, तसेच दैनिक अंग्रेवनमध्ये यशस्वी ऊस शेतीबाबत यशोगाथाही प्रसारित झाली आहे.

औषधी आणि मसाले पिके उदा. शतावरी, अश्वगंधा, स्टेविया, हळद, आले यावर प्रक्रिया करून ते विविध कंपन्यांना कच्च्या मालाचा पुरवठा करतात. तसेच तयार पदार्थाचे व्यवस्थित पॅकिंग व ब्रॅंडींग करतात. प्रक्रिया पदार्थाचे उत्पादन व प्रक्रिया करण्यासाठी त्यांनी 'सरस आंत्रप्रिन्युअर्स' या नावाची कंपनी मौजे वर्णे, (तालूका व जिल्हा सातारा) येथे स्थापन केली आहे.

प्रक्रियायुक्त पदार्थ जसे की, शतावरी कल्प, लहान मुलांसाठी सत्वफल, खेळाढूंसाठी टॉनिकविट, शतावरी कुकीज, अशवंधा पावडर, शतावरी पावडर, सुंठ, हळ्ड पावडर अशी पंधरा पेक्षा जास्त उत्पादने ते 'पंचात्म' या स्वतःच्या ट्रेडमार्क अंतर्गत विक्री करतात. कच्चा माल निर्जलीकरण करण्यासाठी त्यांनी सुसज्ज्य 'सोलार टनेल ड्रायरची' उभारणी केली आहे. प्रक्रियायुक्त पदार्थाचे विपणन करण्यासाठी समाज माध्यम उदा. फेसबुक, इन्स्टाग्राम यांचा वापर केला जातो. कृषी विभागा मार्फत आयोजीत प्रत्येक प्रदर्शनात त्यांचा सहभाग असतो. त्यासोबतच भिमथडी प्रदर्शनात त्यांचा दरवर्षी स्टॉल असतो. उत्कृष्ट जाहिरात, ब्रॅडीग, पॅकिंग यामुळे त्यांनी उत्पादित केलेल्या मालाची मागणी वाढत गेल्याने त्यांना आधुनिक यंत्रसामग्रीची गरज भासली. भांडवली गरज भागविण्यासाठी त्यांनी पंतप्रधान सुक्ष्मअन्नप्रक्रिया उद्योग योजनेच्या माध्यमातुन अर्ज करून अद्ययावत यंत्रे विकत घेतली आहेत. सातत्याने गुणवत्तेच्या कच्च्या मालाचा पुरवठा होण्यासाठी त्यांनी इतर शेतकऱ्यांना शतावरी लागवड करण्यासाठी उद्युक्त केले आहे. ते शेतकऱ्यांना यासाठी तांत्रिक मार्गदर्शन सुद्धा करतात. या सर्व कामात त्यांना त्यांचे मामा श्री. राजेंद्र पवार, वडील महादेव घोरपडे आणि डॉ. श्रीधर पवार यांचे सहकार्य लाभते.

जिल्हा कृषी महोत्सवात कृषी आणि कृषी प्रक्रिया उद्योगात उल्लेखनीय कार्याबाबत सन्माननीय मुख्यमंत्री

श्री. एकनाथ शिंदे यांच्या शुभहस्ते त्यांना गौरवण्यात आलेले आहे. तसेच पुसेगांव येथे सेवागिरी ट्रस्ट व जिल्हा परिषद सातारा यांचेमार्फत सुद्धा शेतीनिष्ठ पुरस्कार देऊन गौरवण्यात आलेले आहे.

(आरसीएफ परिवाराच्या वतीने श्री. श्रीकांत घोरपडे यांचे मनःपुरक अभिनंदन आणि हार्दिक शुभेच्छा!) ✩✩✩

जीवनमंत्र

कधी कधी वाईट वेळ ही तुमच्या आयुष्यात चांगले लोक येण्यासाठी सुद्धा आलेली असते!

माझ्या मनातले...

व्यक्ती म्हटलं की गुणदोष आलेच! एखादा अपवाद सोडला तर दोष नाहीत अशी व्यक्ती सापडणे कठीण! आपला स्वार्थ जोपर्यंत शिल्लक असतो तो पर्यंत आपण त्या व्यक्ती मधील दोष पहात नाही. ज्या दिवशी स्वार्थ संपतो तेव्हा गुण पाहिले जात नाहीत! ज्याक्षणी स्नेहभाव संपतो त्याक्षणी सर्व चांगले गुण संपुष्टात येतात आणि वाईट गुण दिसायला लागतात किंवा फक्त दोषच दिसू लागतात! आपल्या हितानुसार, स्वार्थ, वेळ, प्रसंग, निकड, आवडीनिवडीनुसार किंवा सोयीप्रमाणे आपण गुणदोष ठरवत असतो... कटू आहे पण सत्य आहे!

फॉस्फेट समृद्ध सेंद्रिय खत – आरसीएफ प्रोम (RCF PROM)

नितीन भामरे, सहायक महाव्यवस्थापक (विषयन–सीआरएम),

डॉ. अर्चना काळे, मुख्य व्यवस्थापक, **डॉ. आर. सी. शर्मा**, व्यवस्थापक,

डॉ. जावेद शेख, व्यवस्थापक, आरसीएफ अनुसंधान आणि विकास विभाग मुंबई मिलिंद आंगणे, व्यवस्थापक (विषयन–सीआरएम) आरसीएफ लि. मुंबई ४०००२२

सर्व वनस्पतींना वाढ आणि उत्पादनाच्या दृष्टीने 'फॉस्फरस' किंवा 'स्फुरद' या अन्नघटकाची खूप आवश्यकता असते, परंतु जमिनीत या घटकाचे प्रमाण कमी असल्याने तसेच त्याच्या विद्राव्यतेवर मातीचा सामू, पाण्याची पातळी, सायट्रिक ॲसिड, उपस्थित जीवाणू आणि आजूबाजूच्या वातावरणाचा परिणाम होत असल्याने वनस्पतींच्या वाढीस आणि कृषी उत्पादनास चालना देण्यासाठी या घटकाचा वारंवार जमिनीत पुरवठा करणे आवश्यक ठरते.

स्फुरद हा वनस्पतीच्या सर्वांगीण वाढीसाठी महत्वाचा अन्नघटक असला तरी जमिनीवर पाण्यात विरघळणारा ६०% ते ७०% स्फुरद पिकासाठी उपलब्ध होत नसतो, कारण देण्यात आलेला स्फुरद घटक लोह (Fe), ॲल्युमिनियम (Al), मँगनीज (Mn) विद्युत भारीत कणांद्वारे आम्लीय जमिनीत स्थिर केला जातो तर विम्लधर्मीय जमिनीत कॅल्शियम (Ca) आणि मँग्रेशियम (Mg) विद्युतभारीत कण अशी संयुगे (कॉम्प्लेक्स) तयार करतात, जी वनस्पतींद्वारे शोषली जाऊ शकत नाहीत. मातीच्या ५.५ ते ७.० च्या दरम्यान सामू (pH) श्रेणीमध्ये वनस्पतींसाठी स्फुरदाची उपलब्धता अधिक असते.

फॉस्फेट-समृद्ध सेंद्रिय खतांचा गेल्या दोन दशकांपासून सेंद्रिय शेतीमध्ये समावेश केला जात आहे. त्यात मुख्यतः लहान दाणेदार रॉक फॉस्फेट खनिज आणि २०:१ : गुणोत्तरासह उत्पादित सेंद्रिय खते असतात. या प्रकारातील 'आरसीएफ फॉस्फेटरिच ऑर्गॉनिक मॅन्युअर' (RCF PROM) जे सिंगल सुपरफॉस्फेट (SSP) आणि डायमोनियम फॉस्फेट (DAP) साठी पर्याय म्हणून वापरले जाऊ शकते.

हे सेंद्रिय खत प्रत्यक्षात कंपोस्ट, गांडुळखत, शेणखत इत्यादी रॉक फॉस्फेटमध्ये मिसळून तयार केले जाते. विरघळणारे फॉस्फेट म्हणून रॉक फॉस्फेट आम्लीय आणि क्षारीय दोन्ही मातीत चांगल्या प्रकारे कार्य करते. यात तीन प्रमुख पोषक घटक आहेत – स्फुरद (८%), सेंद्रिय कर्ब (८%) आणि नत्र (०.४%) या प्राथमिक पोषक तत्वांसह हे खत जस्त, तांबे आणि कोबाल्ट यासारखी सूक्ष्म पोषक अन्नद्रव्ये देखील प्रदान करते.

RCF PROM चे फायदे - * हे खत सिंगल सुपर फॉस्फेट (SSP), डायमोनियम फॉस्फेट (DAP) किंवा मोनोअमोनियम फॉस्फेट (MAP) सारख्या कृत्रिम खतांपेक्षा शेतीमध्ये अधिक प्रभावी आहे. * क्षारयुक्त जमिनीत हे खत डीएपीला पर्याय म्हणून काम करते. प्रोम (PROM) क्षारयुक्त जमिनीत फॉस्फेटिक खत म्हणून अधिक प्रभावी आहे. * हे खत अधिक काळासाठी पोषक अन्नतत्वांसह माती मजऱ्सर आणि सुपीक ठेवते. * वनस्पतींची चांगली वाढ दर्शवते. गुणवत्ता आणि प्रमाण या दोन्ही बाबतीत कृषी उत्पादनात सुधारणा दिसून येते. * बियाण्याची उगवण क्षमता वाढते. * जास्त व दर्जेदार उत्पादन मिळते. * मातीचे भौतिक गुणधर्म जसे की मातीची रचना, सच्छिद्रता सुधारते. * मातीची क्षारता कमी होण्यास मदत होते. * जमिनीची पाणी धरून ठेवण्याची क्षमता सुधारते * मातीची धूप कमी करण्यास मदत करते. * हे खत मातीची विद्युत चालकता आणि मातीतील फायदेशीर सूक्ष्मजीवांची क्रियाशीलता वाढवते. * मातीचा सामू (pH) देखील संतुलित आणि स्थिर राहतो. * हे उत्पादन पूर्णपणे (पुढील मजऱ्सर पान १५ वर)

आरसीएफ प्रोम

फॉस्फेट समृद्ध सेंद्रिय खात

समृद्धीची दुक्कडा वाटचाल

नवरत्न कंपनी

८% स्फुरद
८% सेंद्रिय कर्ब
आणि
०.४% नन्युक्त
दर्जेदार सेंद्रिय खात

उत्पादन एवं विपणन कर्ता
राष्ट्रीय केमिकल्स एण्ड फर्टिलाइज़र्स लि.

(भारत सरकार का उपकरण)
प्रियवर्गीय, इस्तेन एवं प्रेस हावे, सापान, मुंबई - 400 022
Customer Care Complaint Tel. No: 022-25523044, Address as above) CRM Dept.
e-mail: feedback@rcftf.com, Website: www.rcftf.com

वैशिष्ट्ये

- स्फुरद अन्नघटक दिर्घ कालावधीसाठी पिकाला उपलब्ध होत राहतो.
- मातीच्या स्फुरद - स्थिरता समस्येवर मात करता येते.
- जमिनीच्या पाणी धरून ठेवण्याच्या क्षमतेत वाढ होते.
- मातीचा सामू संतुलित आणि नियंत्रित राखला जातो.
- उत्पादन पूर्णपणे पर्यावरण अनुकूल असल्याने जमीन निरोगी राहते.
- पीक गुणवत्ता तसेच उत्पादनात उल्लेखनीय वाढ होते.

सर्वांगीनिकांसाठी उत्पादक

आरसीएफ प्रोमचा
वायर करा,
जमिनीचे आयोज्य
अक्षय आणि
अखंड यात्रा!

फॉस्फेट समृद्ध सेंट्रिय खत (पान १३ वरुन पुढे)

पर्यावरणपूरक असल्याने जमीन निरोगी रहाते तसेच हवामान बदलाचे परिणाम कमी करण्यास मदत मिळते. *या सेंट्रिय खतामुळे अन्नघटकांची गळती व न्हास टाळला जातो. *जमिनीची सुपीकता वाढते. * या फॉस्फेटयुक्त सेंट्रिय खतामुळे जमिनीचे भौतिक, रासायनिक आणि जैविक गुणधर्म सुधारतात, ज्यामुळे पीक उत्पादनात वाढ होते. * मातीतील सूक्ष्मजीवांची वाढ होते, जे जीवाणु जमिनीत स्फुरद विरघळवीण्यास मदत करत असतात. *पिकाची रोगांशी लढण्याची क्षमता म्हणजेच रोगप्रतिकार शक्ती वाढते. * आरसीएफ प्रोमचा वापर केल्याने शेतकऱ्यांसाठी रासायनिक स्फुरद खतांचा खर्चही कमी होईल.

फॉस्फेट समृद्ध सेंट्रिय खताची रचना:- वजनाने आंद्रता टक्केवारी २५.०% (जास्तीत जास्त) कण आकार (४.० मि.मी.), घनता (g/cm³) - १.६ पेक्षा कमी, एकूण सेंट्रिय कर्ब- ८%, एकूण नायट्रोजन (N) - ०.४%, एकूण फॉस्फरस (२५) - ८%, कार्बन : नत्र गुणोत्तर (C:N) - २०:१, सामू (PH) - ६.७ (कमाल), चालकता conductivity (DSM) - ८.२

जड धातू सामग्री कमाल (मिलिग्रॅम प्रति किलो)- आर्सेनिक (As₂O₃) - १०, कॅडमियम (Cd) - ५, क्रोमियम (Cr) - ५०, तांबे (Cu) - ३००, पारा (Hg) - ०.१५, निकेल (Ni) - ५०, शिसे (Pb) - १००, झिंक (Zn) - १०००

PROM चे उपयोग: हे फॉस्फेट समृद्ध सेंट्रिय खत सर्व तृणधान्ये, कडधान्ये, भाजीपाला, फळे आणि फुलपिकांमध्ये वापरले जाऊ शकते.

प्रमाण- (पेरणीच्या वेळी) - सोयाबीन, बटाटा, कांदा, लसूण, गहू, हरभरा, हिरवी मिरची, टोमॅटो, कापूस, आणि भाजीपाला इत्यादी पिकांसाठी आवश्यकतेनुसार १०० ते १५० किलो प्रति एकर आणि फळझाडांसाठी ५०० ते ७५० ग्रॅम प्रति झाड (दर ४ ते ६ महिन्यांनी) याप्रमाणात वापर करावा.

या खताच्या प्रभावीपणा करिता आरसीएफ द्रवरूप बायोला (पीएसबी) सारख्या जैविक खताचा (२०० ते २५० मि.लि. बायोला प्रति ५० किलो या प्रमाणात) वापर केला जाऊ शकतो.

बन्याच क्षेत्रीय चाचण्यांमधून असे दिसून आले आहे की PROM मधून मिळणाऱ्या भाजीपाला, धान्यपिकांचे उत्पादन हे जमिनीत कृत्रिम फॉस्फेटिक खतांचा (एसएसपी, डीएपी) वापर केल्यावर मिळणाऱ्या उत्पादनापेक्षा गुणवत्तापूर्ण आणि दर्जेदार असते! ✨✨

बायोगॅस - पर्यावरणपूरक उत्पादन

हा उर्जेचा एक अक्षय स्रोत आहे. बायोगॅस प्रक्रियेत शेण, उष्टरखरकटं, सांडपाणी, कृषी अवशेष, हिरवळीची पिके अशा कुजणाऱ्या घटकांचा वापर केला जातो. पाण्याचे प्रमाण एकूण घटक वजनाच्या सुमारे ९०% असते. या प्रक्रियेत प्राणवायूविरहित अवस्थेत जीवाणुंद्वारे सेंट्रिय पदार्थाचे विघटन होते आणि मिथेन (६०%), कार्बन डाय ऑक्साईड (३८%), हायड्रोजन सल्फाईड (१%) तसेच अमोनिया सारखे वायू निर्माण होतात. स्वयंपाकासाठी बायोगॅस हा निरोगी पर्याय आहे. बायोगॅसचा वापर वाढल्यास तेल, कोळसा या सारख्या जीवाश्म इंधनाचा वापर करता करता येईल शिवाय वृक्ष तोडीवर नियंत्रण मिळवता येईल.

मास पंचांग

जुलै २०२४

ज्येष्ठ / आषाढ शके १९४६

सोमवार दिनांक ०१.७.२०२४	महाराष्ट्र कृषी दिन
बुधवार दिनांक १७.७.२०२४	आषाढी एकादशी
शुक्रवार दिनांक १९.७.२०२४	महाराष्ट्र बैंदुर
रविवार दिनांक २१.७.२०२४	गुरुपौर्णिमा
मंगळवार दिनांक २३.७.२०२४	लोकमान्य टिळक जयंती

कुकुटपालन: बचत गटाच्या माध्यमाद्वारे महिलांचे सक्षमीकरण

डॉ. एस.व्ही. चोपडे, डॉ. एम.आर. जावळे, डॉ. ए.पी. ढोक

पशुपोषण शास्त्र विभाग, पशुवैद्यक महाविद्यालय, नागपूर

मो. ९०२८२०८८८५

दे शात शिक्षण, संशोधन, तंत्रज्ञान, खेळ, कला, व्यवस्थापन, व्यापार अशा विविध क्षेत्रांमध्ये महिलांनी आघाडी घेतलेली दिसून येते. महिलांच्या योगदानावर विविध प्रसंगी चिंतन, चर्चा होत असते आणि नावलौकिक मिळवणाऱ्या महिलांचा सन्मान केला जातो. भारतासारख्या पारंपरिक कृषिप्रधान देशात, ग्रामीण स्तरावर महिलांचा जास्त सहभाग असलेला व्यवसाय म्हणजे पशुपालन! या क्षेत्रातही महिलांचे भरीव योगदान आहे, म्हणून त्यांची भूमिका समजून घेणे आणि त्यांना प्रोत्साहन देणे गरजेचे ठरते. कुटुंबाला आर्थिक स्थैर्य देण्यासाठी नाउमेद न होता अमाप कष्ट घेण्याची मानसिकता, सुलभ संवाद कौशल्य, बदलत्या काळाबरोबर नवनवीन तंत्रज्ञान शिकण्याची आवड, उपजत संघटन शक्ती व काळाच्या ओघात येणारे आत्मभान अशा अनेक गुणांनी आज महिलावर्ग स्वयंसहाय्यता बचत गटाच्या माध्यमातून पशुपालन क्षेत्रामध्ये भरीव कामगिरी करताना दिसून येत आहेत. मात्र आपल्या समाजामध्ये महिलांना मिळणारी दुर्योग वागणूक, कामाची असमान विभागणी आणि वेतनातील फरक, व्यावसायिक मर्यादा अशा अनेक समस्यांमुळे आजही महिलांना सरस कामगिरी करताना अडचणी जाणवतात.

ग्रामीण भागामध्ये घरोघरी मुख्यतः गाई, म्हशी, शेव्या अणि कुकुटपालन हे सांभाळून पशुपालक त्यातून शेतीला पूरक अर्थार्जन करत असतात. यापैकी कुकुटपालन हा अतिशय सोपा, कमी खर्चात, कमी जागेत अणि कमी कष्टात करण्यासारखा व्यवसाय आहे.

महिला सक्षमीकरण आणि सशक्तीकरण

सक्षमीकरण आणि सशक्तीकरण या दोन्ही व्याख्या

एकमेकांशी निगडीत आहेत. स्त्री सक्षमीकरण म्हणजे स्त्रीच्या अंगी निर्णय घेण्याची, संघटित करण्याची, स्त्री-पुरुष समानता विषयक मत प्रदर्शन करणे, कृतिशील कार्यक्रम घडवून आणणे, लोकसंपर्क, संस्था संपर्क, आर्थिक व्यवहार इत्यादी करण्याची क्षमता व आवड निर्माण होणे म्हणजे महिला सक्षमीकरण आणि सशक्तीकरण होय.

महिला बचत गट म्हणजे एकाच वाडीतील/वस्तीतील, एकाच सामाजिक, आर्थिक स्तरातील, समविचारी गरजा असणाऱ्या १० ते २० महिलांच्या गटाला 'महिला बचत गट' असे म्हणतात.

पूर्वी महिलांना फक्त घरातील चूल आणि मूल यामध्ये

गुरफटून रहावे लागत असे आणि इतर बाबींमध्ये त्यांना वाव दिला जात नसे. मात्र एकट्या महिलेस व्यवसाय करताना येत असलेल्या अडचणी पाहता आता महिला एकत्रित येऊन बचत गटाची स्थापना करून त्यामधून एखाद्या उद्योगाची उभारणी करून स्वयंरोजगाराची निर्मिती करीत आहेत. त्यातून स्वतः महिलांचे व सोबतच पूर्ण कुटुंबाचे आर्थिक सक्षमीकरण होण्यास मदत मिळत आहे. त्यामुळे या माध्यमातून महिलांना रोजगाराच्या प्रवाहात आणून त्यांचे आर्थिक सक्षमीकरण व्हावे या उद्देशाने स्वयंसहाय्यता बचत गटाची निर्मिती करण्यात येते.

बचतगट हा एक सामाजिक-आर्थिक उपक्रम आहे. या उपक्रमा दरम्यान महिला संघटित होऊन एकमेकांना समजून सामायिकरित्या सहाय्य करीत असल्याने या रचनेला 'स्वयंसहाय्य गट' असेही संबोधले जाते.

गटाला आपापल्या आवडीनुसार काहीतरी विशिष्ट नाव ठेवले जाते. बचत गट म्हणजे ठराविक काळाने बचत जमा करण्याच्या निमित्ताने एकत्र येणारा गट होय. आपल्या देशात बचतगट झापाट्याने वाढत आहेत. याचा अर्थव्यवस्था आणि समाजावर सकारात्मक परिणाम होत आहे. बचतगटाच्या मदतीने बच्याच गरीब स्त्रिया उपलब्ध स्थानिक स्रोतांसह, त्यांचे कौशल्य आणि ज्ञानाने स्वयंरोजगार निर्माण करून स्वावलंबी झालेल्या आहेत. बचत गट केवळ महिला सबलीकरणच नव्हे तर गुंतवणूक, उत्पादन आणि विपणन प्रयत्नांच्या बाबतीतही छान काम करताना दिसून येतात.

महिला सक्षमीकरण आणि आर्थिक सशक्ती-करणासाठी बचत गट प्रभावी माध्यम ठरत आहेत. महिलांना उद्योग वा व्यवसाय करता यावेत म्हणून शासनाने विविध योजना कार्यान्वित करून रोजगार उपलब्ध केला आहे. त्यापैकीच पशुपालनाशी निगडीत व्यवसाय म्हणजे कुकुटपालन! त्यासाठी शासनाच्या विविध विभागांमार्फत महिलांच्या स्वयंसहायता बचत गटांसाठी एकात्मिक कुकुटपालन योजनेच्या माध्यमातून व्यावसायिक पद्धतीने यासाठी अर्थसाहाय्य दिले जाते. कुकुटपालन केवळ छंद किंवा पूरक व्यवसाय न राहता अर्थर्जनाचा स्वतंत्र व्यवसाय झालेला आहे. पारंपरिक पद्धतीने एक व्यक्ती लघु स्तरावर पक्ष्यांचे संगोपन करू शकेल. परंतु मोठ्या प्रमाणात पक्ष्यांचे शास्त्रोक्त पद्धतीने संगोपन केल्यास त्यापासून निश्चितपणे अपेक्षित लाभ मिळण्यास मदत होईल. या उद्देशाने महिला बचतगटांना स्थापित करून प्रशिक्षण दिले जाते.

जिल्हा पशुसंवर्धन अधिकारी यांच्यामार्फत ग्रामीण भागातील आदिम जमाती/ आदिवासी/ अनुसूचित जातीतील लाभार्थ्यांच्या बचतगटांना तसेच इतर लाभार्थ्यांच्या बचतगटांना शासन निर्णयानुसार अनुदान दिले जाते. बचत गटाचे सदस्य होण्यासाठी सर्व महिला सदस्यांनी काही निकष पूर्ण करणे आवश्यक ठरते. शासन निर्णयात नमूद असणारी सर्व आवश्यक कागदपत्रे

आणि बचत गटातील सर्व सदस्यांचे नोंदणीपुस्तक आणि हमीपत्र हे पूर्ण असावेत.

या व्यवसायासाठी पक्षीगृह उभारणी, पशुखाद्य खर्च, आनुषंगिक साहित्य, प्रशिक्षण व कुकुटपालन व्यवस्थापन अशा प्रकारचा खर्च अपेक्षित असतो. लाभार्थी बचतगटाला पक्षीगृह बांधकामासाठी अर्थसहाय्य देऊन बचत गट करार पद्धतीने नामांकित कंपन्यांबरोबर समन्वय साधून संबंध जोडले जातात. पात्र बचतगटांची निवड केल्यानंतर पोलट्री फार्मच्या शेड बांधकामाकरिता आणि पुढील व्यवसायिक कार्यवाही करिता अनुदेय निधी टप्प्या टप्प्याने वितरित केला जातो. बचतगटातील सर्व सभासदांना कुकुटपालन व्यवस्थापनाबाबतचे शास्त्रोक्त प्रशिक्षण दिले जाते. त्यासाठी स्वयंसहाय्यता बचतगटाच्या नावे असलेल्या राष्ट्रीयकृत बँकेतील खात्यात अनुदान जमा केले जाते. महिला लाभार्थ्यांना कुकुटपालन व्यवसाय सुरु करता आला पाहिजे यासाठी आवश्यक पाठबळ पुरविले जाते. करार पद्धतीने काम करणाऱ्या कुकुट विक्रीशी निगडीत कंपन्यांकडून लाभार्थ्यांनी पालन केलेल्या कोंबड्यांची स्थळावर जाऊन खरेदी केली जाते. या माध्यमातून कुकुटपालन व्यवसाय व्यवस्थापन, बचत गटामध्ये समन्वय, उत्पादन पश्चात उत्पादित कोंबड्यांची विपणन व्यवस्था मजबूत होईल या दृष्टीने प्रयत्न केले जातात.

परसातील कुकुटपालन हा खरेतर राज्यातील महिला वर्गाला मुख्य प्रवाहात आणणारा आणि कुटुंबासह गाव, तालुका, जिल्ह्यातील एका मोठ्या वर्गाची सामुदायिक उद्योग क्षमता विकसित करणारा व्यवसाय आहे. परसातील कुकुटपालन हा पारंपरिक व्यवसाय अनेक वर्षांपासून केला जातो. या व्यवसायाची जमेची बाजू म्हणजे हा व्यवसाय कमी खर्चात चांगला नफा मिळवून देतो. तसेच घरातील महिला, वृद्ध स्त्री- पुरुष, अगदी दिव्यांग मंडळीसुद्धा या व्यवसायामध्ये मदत करू शकतात.

परसातील कुकुटपालन या व्यवसायाच्या वाढीस बराच वाव आहे. व्यावसायिक कुकुटपालनाच्या तुलनेते

कमी मजूर, कमी भांडवल, कमी उत्पादन खर्च, उत्पादित अंडी आणि मांस यांचा उत्कृष्ट स्वाद आणि दर्जा, कमीत कमी पशुवैद्यकीय सेवा, कमी बाह्य स्रोतांवर अवलंबून राहणं, यासह कमीत कमी जोखीम आणि सर्वात महत्वाचे म्हणजे अल्प-अत्यल्पभूधारक पशुपालक आणि त्यांचे कुटुंबीय यांचा सहभाग वाढवून त्यांना मुख्य प्रवाहात आणता येते. या व्यवसायाद्वारे कुटुंबाला आर्थिक उत्पन्न तर मिळतेच शिवाय शेतीसाठी चांगले खत देखील मिळते. व्यावसायिक कुकुटपालनातून निर्मित उत्पादनापेक्षा या व्यवसायाद्वारे निर्मित मांस व अंड्यांना जास्त नफा मिळू शकतो.

कुकुट अनुसंधान निर्देशालय हैदराबाद संस्थेने पुढाकार घेऊन स्थानिक विशिष्ट कोंबड्यांच्या वाणांचा विकास करणे, ग्रामीण शुद्ध जाती तसेच अंडी देणारे पक्षी व मांसल पक्ष्यांचे संवर्धन, सुधारणा व मूल्यमापन करत देशातील ग्रामीण भागात, आदिवासी भागात कुकुटपालन आणि उद्योजकता विकासाला चालना दिली. राज्यातील देशी पक्ष्यांत सुधारणा घडवून ग्रामीण कुकुटपालनासाठी सुधारित संकरित पक्षांचे वाण (वनराज, गिरीराज, ग्रामप्रिया, श्रीनिधी, कृषि-ब्रो, ग्रामश्री, सुवर्णधारा, कावेरी, कडकनाथ इत्यादी) निर्माण करून त्या त्या राज्यात वितरित केले. परसातील कुकुटपालनात सुधारणा करून उत्पन्न वाढीसाठी प्रयत्न वाढीसाठी केल्याने लोकांचा प्रतिसाद देखील वाढला आहे.

एकंदरीत, बचत गटाच्या माध्यमांद्वारे कुकुटपालन व्यवसाय करण्यास महिलांना प्रोत्साहन मिळाल्यास हा व्यवसाय सक्षमपणे करणाऱ्या प्रशिक्षित महिला पशुसखिंची संख्या वाढून येणाऱ्या काळात निश्चितपणे राज्यात कुकुटपालन व्यवसायाचे एक चांगले चित्र निर्माण होऊन ग्रामीण विकासात सर्वांचे योगदान वाढेल!

निवडुंग

या पिकाचे मूळ स्थान उत्तर अमेरिका खंडातील मेक्सिको हा देश आहे. निवडुंगाच्या जगभरात दीड हजाराहून अधिक प्रजाती आहेत. यामधील *Opuntia ficus-indica* ही एक प्रजाती काटेविरहित असून 'कॅक्टस पिअर' या नावाने ओळखली जाते. कोरडवाहू जमिनीत तग धरून राहण्याची क्षमता या वनस्पतीमध्ये असते. दुष्काळ, उच्च तापमान, जमिनीचा न्हास आणि वाळवंटीकरणाच्या पार्श्वभूमीवर हे पीक आर्थिक आणि पर्यावरणीयदृष्ट्या फायदेशीर आहे. निवडुंगामध्ये कमी पाण्यात अधिक बायोमास तयार करण्याची आणि कर्ब जतन करून ठेवण्याची क्षमता असते.

यामध्ये कॅल्शियम, फॉस्फरस, मॅग्नीशियम सोडीयम या सारखी खनिजे असून तंतुमय पदार्थाचे प्रमाण १२ ते १५% असते. या वनस्पतीच्या फळांपासून रस, मुरंबा, लोणचे, पल्प, तयार केला जातो. तसेच शाम्पू, साबण आणि औषध निर्मितीमध्ये या वनस्पतीचा उपयोग करतात. निवडुंगामध्ये ८० ते ९०% पर्यंत पाण्याचे प्रमाण असल्याने उन्हाळ्यात जनावरांसाठी चारा म्हणून वापर केला जातो. यामध्ये मिथेन या घटकाचे प्रमाण ५५% असल्याने जैवइंधन तयार करणे शक्य आहे. या प्रक्रीयेदरम्यान उपलब्ध द्रवरूप अवशेषांपासून जैविक खत आणि पानांवर प्रक्रिया करून 'बायोलेदर' निर्मितीसुद्धा करता येईल.

खरीप पिकातील किफायतशीर आंतरपीक पद्धती व फायदे

महेंद्र नंदलाल वैरागडे

कृषिविद्या विभाग, डॉ. बाळासाहेब सावंत कोंकण कृषी विद्यापीठ, दापोली

मो. ९७६५९८२३१

आ

तरपीक म्हणजे दोन किंवा दोनपेक्षा अधिक पिके एकाच लागवड क्षेत्रावर, एकाच हंगामात लागवड करणे होय! आंतरपीक पद्धती किंवा मिश्रपीक पद्धतीची शेती म्हणजे काही नवीन तंत्रज्ञान नाही, आपल्या पारंपरिक शेती पद्धतीला संशोधनाची जोड असून शेतकऱ्यांच्या आर्थिक नफ्याला पूरक अशी पद्धत आहे! कृषी क्षेत्रामध्ये तरुणाईच्या वाढत्या सहभागामुळे शेतातील प्रयोगशीलता आणि नवनवीन उपक्रमशीलता रोज वाढताना दिसत आहे. याचाच भाग म्हणजे आंतरपीक पद्धतीतही खूप सारे प्रयोग होताना दिसत आहेत. मात्र यात काही तांत्रिक ज्ञानाच्या अभावामुळेही बचाच जणांची पिके फसलेली आहेत म्हणून आंतरपीक घेताना योग्य ती काळजी घेणे गरजेचे आहे. शास्त्रोक्त पद्धतीने अभ्यास करून प्रयोगाअंती मुख्य पिकाच्या किती ओळीनंतर आंतरपिकाच्या किती ओळी पेराव्यात म्हणजे अधिक आर्थिक नफा मिळतो, याचे संशोधना अंती निष्कर्ष काढले जातात आणि अधिक आर्थिक नफा देणाऱ्या आंतरपीक पद्धतीची शिफारस केली जाते. अशा पद्धतीने पेरणी केलेल्या शेताचे जवळपास ७० ते ८० टक्के क्षेत्र मुख्य पिकाखाली तर २० ते ३० टक्के क्षेत्र आंतरपिकाखाली असते.

आंतरपीक पद्धतीचे फायदे

मुख्य पिकामध्ये कडधान्यवर्गीय पिकाचे आंतरपीक किंवा मिश्रपीक घेतल्यास बहुतेक कडधान्य वर्गीय पिकांच्या मुळावर असलेल्या गाठींद्वारे वातावरणातील नत्राचे स्थिरीकरण होते. त्यामुळे जमिनीमध्ये नत्राचे प्रमाण वाढून नत्रयुक्त रासायनिक खतांच्या मात्रेत बचत करता येते, तसेच जमिनीची सुपीकता टिकवता येते.

● मुख्यपिकाची आणि आंतरपिकाची मुळे जमिनीच्या वेगवेगळ्या थरांत वाढत असल्यामुळे आणि प्रत्येक पिकाची अन्नद्रव्यांची गरज वेगवेगळी असल्यामुळे अन्नद्रव्ये, ओलावा इत्यादीसाठी तसेच उंची वेगवेगळी असल्यामुळे सूर्यप्रकाशाकरिता स्पर्धा होत नाही. ● मुख्य पीक आणि आंतरपीक किंवा मिश्रपिकाचा जीवनक्रम पूर्ण करण्याच्या कालावधीत भिन्नता असल्यामुळे कापणी करणे सुलभ होते. ● आंतरपीक किंवा मिश्रपिकांमुळे शेतकऱ्यांच्या विविध गरजा उदाहरणार्थ नगदी तृणधान्य, कडधान्य, गळीतधान्य, जनावरांसाठी चारा, जळणाकरिता इंधन इत्यादी गरजा भागविल्या जातात. ● नैसर्गिक आपत्ती उद्भवल्यास सर्व पीक उद्धवस्त न होता किमान एका पिकाचे तरी उत्पन्न हाती लागते. ● कोरडवाहू शेतीमध्ये मूलस्थानी जलसंधारणाकरिता आंतरपीक किंवा मिश्रपिकाची मदत होते. ● वेगवेगळ्या कुटुंबातील पिकांची लागवड आंतरपीक पद्धतीने होत असल्यामुळे आपोआपच त्याच्याशी संलग्न असलेल्या तणांचा तसेच कीड व रोगांचा प्रादुर्भाव कमी होतो. ● सलग एकाच पिकाखाली शेती न ठेवता मुख्य पिकांमध्ये आंतर किंवा मिश्रपीक पद्धती अंमलात आणल्यास निवळ आर्थिक मिळकत अधिक मिळाल्याचे अनेक संशोधनपर प्रयोगावरून सिद्ध झालेले आहे.

खरीप हंगामात आंतरपीक म्हणून पिकाची निवळ करत असताना घ्यावयाची काळजी

✓ एकाच कुळातील दोन किंवा त्यापेक्षा जास्त पिके एका क्षेत्रावर घेऊ नये.

✓ समान गरजा असणारी पिके टाळावीत.

एकसारख्या मुळ्या असणाऱ्या पिकांची निवड आंतरपीक पद्धतीत करू नये.

पिके ही वेगवेगळ्या उंचीची आणि आकाराची असावीत.

आंतरपीक पद्धतीत लवकर पक्क होणारी व उशिरा पक्क होणारी पिके एकत्रितपणे निवडावी.

आंतरपीक पद्धतीत एकत्री कडधान्य पीक असावे, त्यामुळे नन्ह स्थिरीकरणास मदत होते.

एकमेकांचा गंध, रंग, सहवास तिरस्कार करणारी पिके टाळावीत.

खरीप पिकातील आंतरपीक निवडताना तृणवर्गीय पीक जसे, ऊस, ज्वारी, बाजरी, मका, गहू; तंतुवर्गीय-कापूस, ज्यूट, यांमध्ये मूग, उडीद, चवळी, भुईमूग, सूर्यफूल, सोयाबीन, कुळीथ इत्यादी पिके आंतरपीक किंवा मिश्रपीक म्हणून घेता येतात. ऊसामध्ये आंतरपीक हे पट्टापेर पद्धतीने घेतात. ऊसाच्या सहा ओळीनंतर दोन ओळी मोकळ्या सोडल्या जातात आणि त्यामध्ये कांदा, बटाटा, भाजीपाला, सोयाबीन, मिरची, उन्हाळी भुईमूग इत्यादी आंतरपिके घेतात. संकरित किंवा अमेरिकन कापसाच्या दोन ओळींच्या मधोमध मूग, उडीद किंवा सोयाबीन या आंतरपिकाची एक ओळ म्हणजे, कापूस+मूग (१:१), कापूस+उडीद (१:१) किंवा कापूस+सोयाबीन (१:१) अशा पद्धतीने घेतात. या आंतरपीक पद्धतीमध्ये कपाशीखालील क्षेत्र कमी न होऊ देता मूग, उडीद किंवा सोयाबीन हे कमी कालावधीचे आंतरपीक घेता येते. तसेच कपाशीत तुरीचे आंतरपीक घेण्याची पद्धत परंपरागत चालत आली आहे परंतु; कापसात कापूस+ज्वारी+तूर+ज्वारी (६:१:२:१) ही त्रिस्तरीय पद्धत फायदेशीर आढळून आलेली आहे.

सोयाबीनमध्ये सुद्धा अशी त्रिस्तरीय आंतरपीक पद्धत सोयाबीन + ज्वारी + तूर, ६:२:१ किंवा १:२:१ याप्रमाणे ओळीत घेता येते. तसेच, सोयाबीन या मुख्य पिकाच्या २ किंवा ६ किंवा ९ ओळीनंतर तूर या आंतरपिकाची एक ओळ पेरणे आर्थिकदृष्ट्या

फायद्याचे आढळून आले आहे. तूर + मका ह्या आंतरपीक पद्धतीवर आधारित अन्नद्रव्य व्यवस्थापनासह घेतलेल्या संशोधन प्रयोगांमध्ये तूर + मका (४:१), याप्रमाणात पेरणी केल्यास निव्वळ आर्थिक मिळकत अधिक मिळाल्याचे आढळून आले आहे. भुईमूगाच्या पिकात आंतरपीक घ्यावयाचे झाल्यास, भुईमूग + सूर्यफूल (६:२), भुईमूग + तूर (६:१), भुईमूग + ज्वारी (६:२), भुईमूग + कापूस (६:१) ओळींच्या प्रमाणात घ्यावे. सूर्यफूलात तुरीचे आंतरपीक २:१ या प्रमाणात घेणे अधिक फायदेशीर आढळून आले आहे. तसेच तिळामध्ये आंतरपीक घ्यावयाचे झाल्यास तीळ + मूग (३:३), तीळ + सोयाबीन (२:१), तीळ + कपाशी (३:१) याप्रमाणे घेतल्यास अधिक आर्थिक उत्पन्न मिळते.

रब्बी हंगामातील पिकांच्या बाबतीत, आंतरपिकासाठी गहू या पिकात मोहरीचे आंतरपीक ९:१ ओळींप्रमाणे घ्यावे करडई या पिकात हरभरा व जवस या आंतरपिकाची योजना ३:३ ओळींच्या प्रमाणात करता येते. अधिक आर्थिक मिळकतीसाठी जवस या पिकात हरभरा व करडईचे आंतरपीक ४:२ ओळींप्रमाणे घेता येते. जवस + मोहरी ५:१ ओळींच्या प्रमाणानुसार आंतरपीक पद्धतीसुद्धा फायद्याची आढळून आली आहे. आंतरपीक किंवा मिश्र पीक पद्धतीमध्ये, जमिनीची खोली व मगदुराचा विचार करून पेरणी करणे अत्यावश्यक असते. खोल किंवा मध्यम खोल जमिनीत कपाशी + मूग किंवा उडीद (१:१), ज्वारी + मूग (३:३), तूर + मूग किंवा उडीद (१:२) किंवा (२:४), तूर+सोयाबीन (१:२) आणि कापूस+ज्वारी+तूर+ज्वारी (३:१:१:१) किंवा (६:१:२:१) या ओळींच्या प्रमाणात ठेवणे अधिक फायदेशीर ठरते. बाजरी+तूर यात ओळींचे प्रमाण १:१ ठेवावे. उथळ जमिनीवर मात्र बाजरी, ज्वारी, तीळ किंवा कुळीथ ही पिके एकेक पद्धतीने घ्यावीत.

आंतरपिकांचे जलसंधारणात महत्त्व

मूलस्थानी जलसंधारण म्हणजे जागच्या जागी म्हणजेच

शेतातल्या शेतात पावसाचे पाणी मुरवणे होय. कोरडवाहू शेतीमध्ये पावसाच्या पाण्याचे अनन्यसाधारण महत्त्व आहे. ‘पाणी अडवा-पाणी जिरवा’ हे तंत्रज्ञान कोरडवाहू क्षेत्रात खूपच फायद्याचे ठरते. (कपाशी+सोयाबीन) ही आंतरपीक पद्धती खोल मशागत करून उताराला आडवी पेरणी केल्यास पावसाच्या पाण्याचा अपधाव उथळ मशागतीपेक्षा १२ टक्के कमी होतो. तसेच जमिनीची धूप १७ टक्क्यांनी कमी होते आणि सोयाबीन तसेच कापसाचे उत्पादन ३८ ते ४० टक्क्यांनी वाढते. म्हणजेच (कापूस+सोयाबीन) या आंतरपीक पद्धतीमुळे मृदा व जलसंधारणास मदत होत असते.

आंतर पीक एकात्मिक कीड व्यवस्थापन

आंतरपीक / मिश्र पीक पद्धतीचे एकात्मिक कीड व्यवस्थापनात महत्त्वाचे स्थान आहे. विविध आंतरपीक व मिश्र पीक पद्धतीमुळे मुख्य पिकांवर येणाऱ्या किर्डींचा प्रादुर्भाव टाळता येणे शक्य आहे. मका, ज्वारी, बाजरी यांसारख्या पिकामुळे अब्यांचा प्रादुर्भाव कमी होतो. याच आंतरपिकांचा वापर, पक्षी थांबे म्हणून सुद्धा करतात आणि यावर बसून पिकातील अब्या वेचून खातात.

आंतरपिकाचे आपत्कालीन पीक नियोजनात महत्त्व

पाऊस वेळेवर न येणे, मध्येच मोठी उघडीप पडणे तसेच, पाऊस सतत पडत राहिल्यास अशा परिस्थितीत आंतरपीक पद्धती फायद्याची ठरते. त्याकरिता ही पद्धती अंमलात आणावी. नियमित पावसाळा दोन किंवा तीन आठवड्याने सुरु झाल्यास म्हणजेच २ ते १५ जुलै दरम्यान सुरु झाल्यास, कपाशीत काही क्षेत्रावर, (कापूस + ज्वारी + तूर + ज्वारी) ६:१:२:१ किंवा ३:१:१:१ या ओर्डींच्या प्रमाणात घ्यावी. त्यामुळे एकूण उत्पादन आणि उत्पन्नात अधिक फायदा होतो. सोयाबीन पिकात २, ६ किंवा ९ ओर्डींनंतर १ ओल तुरीची आपल्या सोयीनुसार घ्यावी. नियमित पावसाळा पाच आठवड्यांपेक्षा जास्त उशीरा सुरु झाल्यास म्हणजेच, २३ ते २९ जुलै दरम्यान पाऊस आल्यास, कापसाची पेरणी करणे टाळावे. परंतु काही क्षेत्रावर कपाशी पेरणे

अनिवार्य असल्यास केवळ देशी कपाशीचे सरळ आणि सुधारित वाण वापरावे. तसेच कापसाच्या ओर्डींची संख्या कमी करून एक किंवा दोन ओर्डी तुरीच्या आवर्जन पेराव्यात. ✴ ✴ ✴

भाजीपाला वेलवर्गीय पिकातील द्रोग नियंत्रण

काकडी, कारले, गिलके, दोडका, टरबूज इत्यादी वेलवर्गीय पिकांमध्ये ‘डाऊनी मिल्डचू’ या रोगाचा प्रादुर्भाव खूप प्रमाणात जाणवतो. या रोगामुळे पिकाचे खूप नुकसान होत असते. हा रोग बुरशीसारख्या शेवाळीय (Obligate) जिवाणुमुळे होतो. या रोगकारक जीवाणूचे नाव आहे ‘स्युडोपेरेनोस्पोरा कुबेन्सीस’ (Pseudoperenospora cubensis). दमट तापमान (१५ ते २० अंश सेल्सिअस) आणि धुके असलेल्या वातावरणात आणि पानांच्या ओलसरपणामुळे या रोगाची लागण होत असते. प्रथम जुन्या आणि पुढे नवीन पानांवर चौकोनी ठिपक्यांच्या स्वरूपात डाग दिसतात. अधिक आद्रतायुक्त वातावरणात पानांच्या मागील बाजूस पांढऱ्या रंगाची पावडरसारखी वाढ दिसते. या रोगाचे बीजाणू वाच्यामार्फत रोगाचा प्रसार करू शकतात. या रोगाच्या नियंत्रणासाठी काकडी पिकानंतर किंवा आधी कारल्याचे पीक घेऊ नये. पीक फेरपालट करण्यास प्राधान्य द्यावे. पीक लागवडीच्या वेळेस दोन ओर्डीतील अंतर जास्त ठेवावे, जेणेकरून शेतात हवा खेळती राहील. जमिनीवर ट्रायकोडर्मा व्हीरीडी या जैविक बुरशीनाशकाची फवारणी करावी. प्रादुर्भाव अधिक असल्यास मॅडीप्रोपॅमिड (२३.४% एससी) किंवा मेटीरेस (५५%) + पायरॅक्लोस्ट्रोबीन (५% डब्ल्यूपी) किंवा झायनेब (७५% डब्ल्यूपी) यांचा शिफारसीनुरुप वापर करावा.

भात पिकावरील खोडकिड

भात रोपवाटिका तयार करताना पिकावर खोड किडीचा (Rice steam borer) मोठ्या प्रमाणावर प्रादुर्भाव होत असतो, जो पुनर्लागवडी नंतर सर्व शेतात पसरतो.

दुर्लक्ष झाल्यास नुकसानीचे प्रमाण सुद्धा अधिक असते. शेतकऱ्यांना ही किड ओळखणे सोपे असते. याचा पतंग दोन सेंटीमीटर लांब असून समोरील पंख पिवळे असून

मागील पंख पांढरे असतात. नराच्या पंखावर ठिपका नसतो. मादी पतंगाच्या पंखाच्या खालील बाजूस प्रत्येकी एक काळा ठिपका असतो.

अली रोपवाटीकेमध्ये सुरवातीस कोवळ्या भागावर उपजीविका करून नंतर खोडात प्रवेश करून आतील भाग पोखरते परिणामी रोपाचा गाभा मरतो.

नियंत्रण : किडीचे प्रमाण कमी असतेवेळी किडग्रस्त फुटवे मुळांसह काढून घ्यावेत प्रादुर्भाव दिसताच प्रति एकरी 'ट्रायकोडर्मा जापोनिकम' या मित्रकिटकाची ३०,००० अंडी एक आठवड्याच्या अंतराने ३ वेळा शेतात सोडावीत. पुनर्लागवडीपूर्वी रोपांची मुळे क्लोरोपायरीफॉस (२०% प्रवाही) १० मि.लि. प्रति १० लिटर पाण्याच्या द्रावणात १० ते १२ तास बुडवून नंतर लागवड करावी. फवारणी करावयाची असल्यास फिप्रोनील (५%प्रवाही) ३ मि.लि. प्रति लिटर या प्रमाणात करावी.

शेती पत्रिकेत प्रसिद्ध होत असलेल्या लेखांत जी मते व्यक्त केली आहेत ती संबंधित लेखक-लेखिकांची आहेत. त्या मतांशी व्यवस्थापन सहमत असेलच असे नाही.

- संपादक, आरसीएफ शेती पत्रिका.

आमची शेती पत्रिका आमचा अभिग्राह

❖ आपले मासिक कृषी केंद्रामध्ये वाचण्यास मिळाले. त्यातील माहिती शेती आणि शेतकऱ्यांच्या दृष्टीने चांगली वाटली. कृपया माझे नाव सभासद यादीत समाविष्ट करण्यात यावे ही विनंती.

अविनाश वामन सातपुते

मु. अस्नोली, पोस्ट- गेगाव,

तालुका-शहापूर, जिल्हा- ठाणे ४२१४०३

मो.८३९०९५०३८७

❖ आमच्या येथील शेतकऱ्यांच्या मागणीनुसार आपले शेती पत्रिका मासिक कृपया स्व. श्रीरामजी जयरामजी कावरे सार्वजनिक वाचनालय, दापुरा येथे पाठविण्यात यावे, जेणेकरून शेती विकासाच्या दृष्टीने उपयुक्त ठरेल. अध्यक्ष, स्व. श्रीरामजी जयरामजी कावरे सार्वजनिक वाचनालय, दापुरा, तालुका- मूर्तिजापूर जिल्हा- अकोला ४४४१०७

❖ शेतीबाबत चांगली माहिती मिळते. धन्यवाद!

पंडित अरवाडू चव्हाण

मु.पोस्ट-नेर, तालुका,

जिल्हा - धुळे ४२४३०३

मो.८८०५१७८५०६

❖ आरसीएफ शेती पत्रिका मासिकाद्वारे चांगली माहिती आणि मार्गदर्शन मिळते.

भगवान बाबू पिंगळे

मु.पोस्ट- शिंगणापूर (दत्त कॉलनी, सांगावकर

मळा) तालुका-करवीर

जिल्हा - कोल्हापूर ४१६०१०

मो. ७७९८४७३३२२

❖ आपले मासिक आम्हाला आवडले, कृपया आमचे नाव सभासद यादीत समाविष्ट करण्यात यावे.

सौ. प्रतिभा प्रकाश खिराडकर

मु.पोस्ट-वडनेर भैरव, तालुका- चांदवड,

जिल्हा- नाशिक ४२३१११

मो. ८६२६०५१४७६

जपणूक आमची सामाजिक बांधीलकीची!

कृषी मेळावा कार्यक्रम (जिल्हा धाराशिव)

राष्ट्रीय केमिकल्स अँड फर्टिलायझर्स लि. जिल्हा कार्यालय धाराशिव व कृषी विज्ञान केंद्र तुळजापूर यांच्या संयुक्त विद्यमाने तुळजापूर येथे कृषी मेळावा कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते. या कार्यक्रमामध्ये मध्ये मुख्यतः 'माती परीक्षण आणि त्यानुसार खताचा वापर' या विषयावर आरसीएफ जिल्हा प्रभारी श्री. गणेश खाडे यांनी सविस्तर मार्गदर्शन केले. श्री. वसंत सुर्यवंशी (विस्तार अधिकारी अंबाजोगाई) यांनी सोयाबीन व तर आंतरपीक लागवड याबाबत माहिती दिली. श्रीमती अपेक्षा कसबे, श्री. आरबाड (कृषी विज्ञान केंद्र, तुळजापूर) यांनी खरीप पीक लागवड आणि पीक संरक्षण या विषयावर मार्गदर्शन केले. या कार्यक्रमात २१५ शेतकरी सहभागी झाले होते. यामध्ये महिला शेतकऱ्यांची उपस्थिती उल्लेखनीय होती.

शेतकरी प्रशिक्षण कार्यक्रम (जिल्हा कोल्हापूर)

शेतकरी वर्गाला आधुनिक कृषी तंत्रज्ञानाची माहिती व्हावी या उद्देशाने आरसीएफ जिल्हा कार्यालय कोल्हापूर यांच्या वतीने जिल्हातील निवडक ३६ प्रगतीशील शेतकऱ्यांसाठी शेतकरी प्रशिक्षण केंद्र अलिबाग येथे कृषी प्रशिक्षण कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते. यावेळी कृषीतज्जांतर्फे ऊस लागवड, पशुसंवर्धन, सल्फर कोटेड युरियाचा वापर, भरडधान्य लागवड पद्धती, भुईमूग पीक संरक्षणाचे उपाय, माती परिक्षण अशा विविध विषयावर सविस्तर मार्गदर्शन करण्यात आले. या तीन दिवसीय प्रशिक्षण कार्यक्रमाचे आयोजन आरसीएफतर्फे शेतकऱ्यांसाठी निःशुल्क होते. या प्रशिक्षण दरम्यान शेतकऱ्यांना आरसीएफ युरिया सयंत्र परिसराची प्रत्यक्ष भेट घडवून माहिती देण्यात आली तसेच अलिबाग येथील प्रेक्षणीय स्थळांचे दर्शन घडविण्यात आले. श्री. सोमदेव पुजारी, अधिकारी (सीआरएम-विपणन) कोल्हापूर आणि श्री. रवी नाईक, प्रमुख शेतकरी प्रशिक्षण केंद्र अलिबाग यांनी हा कार्यक्रम यशस्वी केला.

भूमी परीक्षण दिन (जिल्हा रत्नागिरी)

आरसीएफ जिल्हा कार्यालय रत्नागिरी यांच्या तर्फे मौजे वीरगाव उपाळे, तालुका-लांजा जिल्हा-रत्नागिरी येथे माती परीक्षण केल्यावर तपासणी अहवालानुसार खत व्यवस्थापना बाबत मार्गदर्शन करण्यासाठी महिला शेतकऱ्यांकरिता भूमी परीक्षण दिन कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते. या प्रसंगी श्री. एस. व्ही. राजेशिके, व्यवस्थापक (विपणन) आणि श्री. एस. एल. वराडकर, व्यवस्थापक (विपणन) श्री. संघर्ष टेमकर अधिकारी (विपणन) यांनी उपस्थिताना

'आरसीएफ खत उत्पादने आणि त्यांचा माती परीक्षणानंतर पीक उत्पादन वाढीमध्ये उपयोग' याबाबत सविस्तर माहिती दिली.

आरसीएफ चे नवीन आणि दर्जदार सॉदिय खत उत्पादन

२४

RCF PROM

(फॉर्सेट सॉदि रसॉदिय खत

- जमिनीचे वातावरण बारते.
- पिकांची वातावरण होते.
- गुणवत्ता जागी वातावरण वाढ होते.

नवरत्न कंपनी

देता का

ख्रतांची हमी?

देतो ना!
आरसीएफची खते
दर्जदार आणि गुणवत्तापूर्ण
असतात!

राष्ट्रीय

लस ॲण्ड फर्टिलायझर्स लिमिटेड

(भारत सरकारचा उपक्रम)

फॉर्सेट सॉदि रसॉदिय खत मजला, इस्टर्न एक्सप्रेस हाईवे, सायन, मुंबई - ४०० ०२२

स्वच्छ भारत
एक कर्म व्यवस्था की ओर

खत उत्पादन आरसीएफचे,
शेतकऱ्यांच्या पसंतीचे!

नवरत्न कंपनी

राष्ट्रीय केमिकल्स ॲण्ड फर्टिलायझर्स लिमिटेड

(भारत सरकारचा उपक्रम)

प्रियदर्शिनी, इस्टर्न एक्सप्रेस हाईवे, सायन, मुंबई - ४०० ०२२

स्वच्छ भारत
एक कर्म व्यवस्था की ओर

RNI NO. MAHMAR/2009/32806

Date of Publication 1st of every month. Postal Regd. No. MNE/164/2022-24

Posted at Mumbai Patrika Channel on 10th & 11th of every month

हे मासिक मुद्रक व प्रकाशक श्री. नंदकिशोर कृष्णराव कामत यांनी मालक राष्ट्रीय केमिकल्स ॲण्ड फर्टिलायझर्स लि. मुंबई यांच्यासाठी मे. प्रिटेड इश्यूज (इंडिया) प्रा. लिमिटेड, १७, प्रगती इंडस्ट्रीयल इस्टेट, ३१६, एन. एम. जोशी मार्ग, मुंबई - ४०० ०११. येथे छापून राष्ट्रीय केमिकल्स ॲण्ड फर्टिलायझर्स लि. प्रियदर्शिनी, आठवा मजला, इस्टर्न एक्सप्रेस हाईवे, सायन, मुंबई - ४०० ०२२ येथे प्रकाशित केले.

संपादक : श्री. नंदकिशोर कृष्णराव कामत

RNI NO. MAHMAR/2009/32806